

VIŠJA STROKOVNA ŠOLA ACADEMIA,
MARIBOR

DIPLOMSKO DELO

URBANISTIČNI RAZVOJ VELENJA PO II. SVETOVNI VOJNI

Kandidat: Matej Pogorevc

Študent izrednega študija

Številka indeksa: 11190060080

Program: GRADBENIŠTVO

Mentor: mag. Branislav Rajić univ. dipl. inž. arh.

Maribor, september 2012

IZJAVA O AVTORSTVU DIPLOMSKE NALOGE

Podpisani Matej Pogorevc, z vpisno št. 11190060080, sem avtor diplomskega dela z naslovom **URBANISTIČNI RAZVOJ VELENJA PO II. SVETOVNI VOJNI**, ki sem ga napisal pod mentorstvom mag. Branislava Rajića univ. dipl. inž. arh.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo diplomsko delo izključno rezultat mojega dela,
- sem poskrbel, da so dela in mnenja drugih avtorjev, ki jih uporabljam v predloženi nalogi, navedena oziroma citirana skladno s pravili Višje strokovne šole Academia,
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del oziroma misli kot moje lastne – kaznivo po Zakonu o avtorski in sorodnih pravicah, Ur. l. RS, št. 16/2007; (v nadaljevanju ZASP), prekršek pa podleže tudi ukrepom VSŠ Academia skladno z njenimi pravili,
- skladno z 32.a členom ZASP dovoljujem VSŠ Academia objavo diplomske naloge na spletnem portalu šole.

Maribor, september 2012

Podpis študenta:

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju mag. Branislavu Rajiču univ. dipl. inž. arh. za strokovno svetovanje, pomoč in spodbudne besede v pravih trenutkih.

Zahvaljujem se družini in prijateljem, ki so me spodbujali in verjeli vame.

Prav tako se zahvaljujem vsem tistim, ki so mi v času nastajanja diplomskega dela kakor koli pomagali.

POVZETEK

V diplomskem delu je predstavljen urbanistični razvoj Velenja ter proces industrializacije po II. svetovni vojni, hkrati pa je prikazano, kako je v desetletju iz majhnega naselja zrastle moderno mlado mesto.

V prvem delu sta predstavljena zgodovina poseljevanja na današnjem območju Velenja ter pogoji za nastanek in razvoj le-tega. Sledi razvoj Velenja v različnih obdobjih in predstavitev mesta v današnjem času. V zadnjem delu pa so opisana moja razmišljanja o prihodnosti Velenja, o njegovem razvoju in obstanku.

Ključne besede: urbanizem, Velenje, premogovnik

ABSTRACT

Urban development of Velenje after World War II

Urban development of Velenje and the process of industrialization after the World War II are presented in this diploma paper, and at the same time it is shown how a modern city has evolved from a small village in only a decade.

The history of settlement of Velenje and the requirement for its emergence and development are introduced in the first part. The development of Velenje throughout the different periods of history and the presentation of the city we live in today are also described. My thoughts on the future of Velenje, its development and its existence are given in the last part of diploma paper.

Key words: urbanism, Velenje, coal mine

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	9
1.1	OPREDELITEV OBRAVNAVANE ZADEVE.....	9
1.2	NAMEN, CILJI IN OSNOVNE TRDITVE.....	9
1.3	PREDPOSTAVKE IN OMEJITVE	10
1.4	METODE RAZISKOVANJA.....	10
2	ŠALEŠKA DOLINA OZIROMA DOLINA GRADOV.....	11
2.1	GEOGRAFSKI ORIS IN NASTANEK ŠALEŠKE DOLINE	11
2.2	DOLINA GRADOV	13
2.2.1	<i>Velenjski grad (Wöllan)</i>	14
2.2.2	<i>Šaleški grad (Schalegg)</i>	16
2.2.3	<i>Turn pri Velenju (Turn)</i>	17
2.2.4	<i>Grad Ekenštajn (Eggenstein)</i>	18
2.2.5	<i>Graščina Gorica</i>	19
3	ZGODOVINA POSELJEVANJA.....	21
3.1	PRED ANTIKO (PALEOLITIK IN MEZOLITIK)	21
3.2	OBDOBJE ANTIKE	21
3.3	KOLONIZACIJA IN SREDNJI VEK.....	22
4	MESTO VELENJE – URBANISTIČNI POGOJI ZA NASTANEK IN RAZVOJ..	25
4.1	PREMOGOVNIK VELENJE.....	25
4.2	REGULACIJA REKE PAKE.....	29
5	URBANISTIČNI RAZVOJ VELENJA	32
5.1	PRVI URBANISTIČNI PLANI, URBANIZACIJA.....	32
5.2	OBDOBJE MODERNE (1953–1966).....	35
5.3	SUBURBANIZACIJA, DEZURBANIZACIJA.....	39
5.4	REURBANIZACIJA, POSTMODERNA	43
6	DANAŠNJA PODOBA VELENJA.....	45
7	STAVBE, TRGI IN SPOMENIKI	50
7.1	DOM KULTURE VELENJE	50
7.2	OBČINSKA STAVBA IN STOLPNICA »SREČNO«	51
7.3	SPOMENIK JOSIP BROZ TITO	53
7.4	RUDNIŠKA UPRAVA OZIROMA STEKLENA DIREKCIJA	54

7.5	HOTEL PAKA.....	55
7.6	GALERIJA S KNJIŽNICO.....	56
7.7	SPOMENIK ONEMELE PUŠKE	57
7.8	SPOMENIK RUDARJA.....	58
8	MOŽNE SMERI RAZVOJA V PRIHODNJE	59
9	ZAKLJUČEK	62
10	LITERATURA	64
10.1	LITERATURA	64
10.2	VIRI	65
10.3	INTERNETNI VIRI	65

KAZALO SLIK

SLIKA 1:	ŠALEŠKA DOLINA.....	12
SLIKA 2:	GRADOVI IN DVORI V ŠALEŠKI DOLINI.....	14
SLIKA 3:	VELENJSKI GRAD	15
SLIKA 4:	ŠALEŠKI GRAD	17
SLIKA 5:	GRAD EKENŠTAJN	19
SLIKA 6:	GRAŠČINA GORICA	20
SLIKA 7:	TRG VELENJE POD GRADOM, OKOLI LETA 1910	24
SLIKA 8:	PREMOGOVNIK VELENJE, JAŠEK FRANC JOŽEF OKOLI LETA 1910.....	26
SLIKA 9:	TERMoeLEKTRARNA VELENJE.....	27
SLIKA 10:	SKULPTURA MOBIL	29
SLIKA 11:	REGULACIJA REKE PAKE, 1957	30
SLIKA 12:	RUDARSKA KOLONIJA KOLEKTIVISTIČNIH HIŠ IN NOVO VELENJE, OKOLI LETA 1960	33
SLIKA 13:	MAKETA CENTRA VELENJA	37
SLIKA 14:	VELENJE LETA 1966. V OSPREDJU CENTER MESTA.....	38
SLIKA 15:	SOSESKA ŠALEK–GORICA II	40
SLIKA 16:	DRUŽMIRJE NEKOČ IN DANES.....	41
SLIKA 17:	TITOV TRG, TITOVO VELENJE	42
SLIKA 18:	TRGOVSKO-UPRAVNA PALAČA	43
SLIKA 19:	GRB IN ZASTAVA VELENJA	44
SLIKA 20:	URBANISTIČNI RAZVOJ VELENJA 1948–1995	46
SLIKA 21:	RDEČA DVORANA, VELENJSKO JEZERO, ŠALEŠKA CESTA – JUG, KARDELJEV TRG	47
SLIKA 22:	ŠALEŠKA CESTA – SEVER, ŠMARTNO, CENTER, TOVARNA GORENJE	49

SLIKA 23: DOM KULTURE VELENJE.....	51
SLIKA 24: OBČINSKA STAVBA IN STOLPICA NA TITOVEM TRGU.....	52
SLIKA 25: SPOMENIK JOSIP BROZ TITO	53
SLIKA 26: RUDNIŠKA UPRAVA.....	54
SLIKA 27: HOTEL PAKA	55
SLIKA 28: GALERIJA.....	56
SLIKA 29: ONEMELE PUŠKE.....	57
SLIKA 30: SPOMENIK RUDARJA.....	58
SLIKA 32: DOMIŠLJIJSKO VELENJE V PRIHODNOSTI.....	61
SLIKA 31: SREDIŠČE VELENJA, TITOV TRG.....	63

KAZALO KART

KARTA 1: STRMECKIJEV KONCEPT VELENJA IZ LETA 1948	34
KARTA 2: TRENZOV NAČRT MESTA VELENJE	35
KARTA 3: RAZDELITVE MESTA VELENJE NA STANOVANJSKI DEL IN MESTNI CENTER	36
KARTA 4: INDUSTRIJSKA CONA IN PREDELI RAZMETANE GRADNJE ENOSTANOVANJSKIH HIŠ	39

1 UVOD

1.1 *Oprelitev obravnavane zadeve*

V diplomski nalogi sem prikazal urbanistični razvoj Velenja po II. svetovni vojni, mesta, ki naj bi bil čudež povojne socialistične gradnje. Želel sem podati čim širšo sliko načrtovanja in nastajanja mesta, ki je nastalo v samo desetih letih. V uvodnih poglavjih bom predstavil nastanek Šaleške doline, njeno poseljevanje ter premogokopno industrijo, zaradi katere je nastalo Velenje. Še pred odkritjem premoga so bili v dolini gradovi in graščine, katerih lastništva so se pogosto menjavala. Nekateri so ohranjeni še danes, drugih ni več ali pa so od njih ostale samo razvaline. V nadaljevanju sledijo urbanistični pogoji za nastanek Velenja. Zakaj? Kako? Kdaj? Odgovore na ta vprašanja sem zajel v glavnem delu diplomskega dela, natančneje v poglavju Urbanistični razvoj Velenja. V zaključnem delu sem prikazal današnjo podobo Velenja in možne smeri v prihodnje. Vsako obdobje lahko pusti mestu pečat, pri tem pa sta nujna spoštovanje preteklosti in jasna vizija prihodnjega razvoja.

1.2 *Namen, cilji in osnovne trditve*

Osnovni namen izbrane teme diplomskega dela je predstaviti urbanistični razvoj mesta Velenje ter prikazati spreminjanje iz rudarskega in industrijskega mesta v sodobno, moderno, urejeno in turistično mesto.

Cilji diplomskega dela so:

- predstaviti pogoje za nastanek in razvoj Velenja,
- predstaviti urbanistični razvoj Velenja,
- predstaviti današnjo podobo Velenja,
- predstaviti možne smeri razvoja v prihodnje.

1.3 Predpostavke in omejitve

V diplomskem delu bom črpal podatke iz različnih literatur, ki so na voljo v knjižnici. Opisoval in navajal bom teoretična spoznanja, povzeta po različnih avtorjih.

Predpostavljam, da bodo določene omejitve pri zbiranju gradiva, natančnejše pri zbiranju urbanističnih kart oziroma načrtov.

1.4 Metode raziskovanja

Uporabil bom deskriptivni pristop in na ta način povzel dela različnih avtorjev. V pomoč mi bodo podatki iz javno dostopne literature in interneta.

2 ŠALEŠKA DOLINA OZIROMA DOLINA GRADOV

2.1 *Geografski oris in nastanek Šaleške doline*

Šaleška dolina, znana tudi pod imenom Velenjska kotlina, se nahaja v severovzhodnem delu Slovenije in meji na zahodu na Smrekovec (1577 m), Sv. Križ (1051 m), Sleme (1167 m), Razbor (866 m), Graško goro (851 m), Stropnico (868 m), Tisnik (786 m) in zahodno obrobje Paškega Kozjaka. Na vzhodu se preko povirja Trebušnice meja nadaljuje na Koželju (581 m), Gradišču (587 m), Lilijskem griču in poteka preko Hrastelovega, Pleškega in Veniškega vrha (569 m) proti Skornškim hribom. Ime nosi po gradu in naselju Šalek, kjer se dolina tudi odpre. Tu se soteska reke Pake razširi v dolinsko dno s smerjo severozahod–jugovzhod, dolgo približno 8 km in široko približno od 1 do 2,5 km. (Šalej, 1999, 12) Najširše je v spodnjem toku Velunje, na Družmirskem polju, ki se danes ojezeruje. Ravno dolinsko dno obsega 13,6 km², znotraj izohipse 400 m pa leži 19,9 km² dolinskega sveta. Šoštanj (355 m) je naravno središče doline in tudi najnižja točka. (Šalej, 2001, 27–29)

Vse ozemlje današnje Šaleške doline se je oblikovalo milijone let. V starem in srednjem veku zemeljske zgodovine jo je zalivalo morje. Šele ob prehodu zemeljskega srednjega veka v novi vek sta dve večji neotektonski prelomnici izoblikovali današnji relief, znotraj katerih se je svet med Smrekovcem in Paškim Kozjakom ugrezal.

Ta je bila v zvezi z veliko Panonsko kotlino in napolnjevalo jo je Panonsko morje, tako da je bila samo zaliv tega morja. Ko pa je morje deloma usahnilo, se je prekinila zveza med posameznimi zalivi in nastalo je Šaleško jezero.

V morske zalive in jezera so se izlivala reke in jih ob bregovih zasipale. Imele so mnogo vode, kajti tedaj je bilo pri nas toplo podnebje z obilnimi padavinami. Iz materiala, ki so ga reke odlagale, se je pozneje izoblikovalo gričevje.

Slika 1: Šaleška dolina

Vir: Neznano

Reke so nosile tudi velika drevesa, ki so obležala pod vodo in zato niso strohnela. Ob kasnejšem hitrejšem pogrezanju tal pa je odmrlo rastlinje prekrila apnena glina. Preprečila je dostop zraka pa tudi vode in s tem posušila pooglenitev drevesnih in drugih ostankov. Iz njih so počasi nastale šotne plasti, ki so se pod vplivom dolgotrajnega tlaka spreminjale v bogate premogovne sklade v Paški kotlini – Šaleški dolini.

Nastal je lignit, katerega starost ocenjujejo na okoli 5 milijonov let. Lignit leži v enotnem sloju in je v osrednjem delu doline debel tudi do 170 metrov.

Marsikje je skozi razpoke v zemlji privrela na dan žareča lava, ki je v zraku skrepenela in se pretvorila v vulkansko kamenje. Iz takšnega kamenja – andezita – je zgrajen tudi ognjenik Smrekovec nad Paško kotlino, sledove tega materiala pa srečujemo skoraj v vsej Šaleški dolini. Na mnogih mestih so bile razpoke tako močne, da se niti do danes niso popolnoma zadelale. Tu prihajajo na dan topli oziroma rudninski vreli, ki jih najdemo v Topolšici, Dobrni, Rogaški Slatini itn.

Prej navedene velike preobrazbe površine zemlje so se dogajale v terciarni dobi. Tej je sledila ledena doba, ki tvori prehod v sedanost. Iz voda gorskih ledenikov so nastale predhodnice današnjih rek in potokov, ki so nosile s seboj velikanske količine proda ter z njim zasipale in zravnale dno današnje kotline. Po koncu ledene dobe so si upadle vode skozi prod zgradile nove, ožje struge, toda prod in pesek so še vedno prinašale s seboj.

Šaleška dolina danes tudi že po svoji zunanji podobi spominja na jezero, ki se je nekoč odtekalo v vzhodni, pozneje v jugozahodni smeri. (Preteklost Šaleške doline, 1962, 13)

Šaleško dolino sestavljata dve urbani središči:

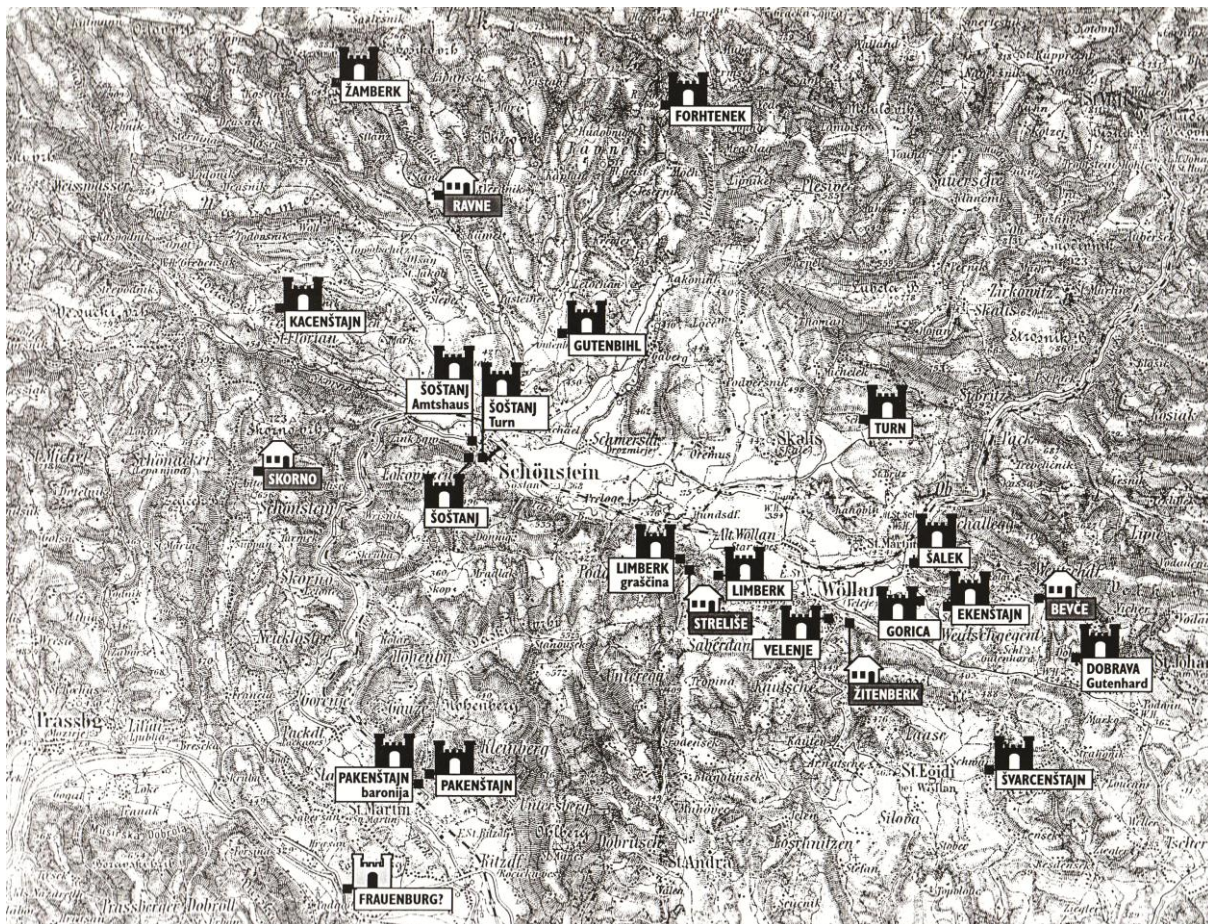
- Šoštanj z naselji Bele vode, Družmirje, Florjan, Gabrke, Lokovica, Šentvid pri Zavodnju, Ravne, Topolšica, Zavodnje in Skorno pri Šoštanju;
- Velenje z naselji Arnače, Bevče, Črnova, Hrastovce, Janško selo, Kavče, Laze, Lipje, Lopatnik pri Velenju, Ložnica, Paka pri Velenju, Paški Kozjak, Pirešica, Plešivec, Podgorje, Podkraj pri Velenju, Prelska, Šenbric, Silova, Škalske Cirkovce, Škale, Šmartinske Cirkovce in Vinska Gora.

Šoštanj je bil sprva njen upravni, gospodarski in politični center. Z razvojem premogovnika leta 1963 je Velenje prevzelo njegovo vlogo in postalo občinsko središče Šaleške doline. (http://iza.zrc-sazu.si/si/Splet_publ/Saleska_dolina.html – z dne 4. 10. 2011)

2.2 Dolina gradov

Mnogi rečejo Šaleški dolini tudi Dolina gradov. V Šaleški dolini se nahaja 24 gradov, graščin in dvorcev ter nekaj vil. Večina izmed njih ni dobro ohranjenih. Izjeme, ki krasijo dolino, so Velenjski grad, ostanek Šaleškega gradu, Vila Herberstein, dvorec Turn pri Šoštanju, dvorec Gutenbichl, Vila Široko in Vila Bianca. Najbolj žalostno podobo kažejo grad Turn pri Velenju, graščina Gorica in grad Švarcenštajn. Na tem območju so zbrane stavbe iz najrazličnejših obdobj.

Nekaterih gradov ni več, od nekaterih so ostale samo razvaline, drugi so preživeli stoletja skoraj nedotaknjeni.

Slika 2: Gradovi in dvori v Šaleški dolini

Vir: Velenje: Razprave o zgodovini mesta in okolice, 1999, 180

2.2.1 Velenjski grad (Wöllan)

Velenjski grad je danes eden od najbolj ohranjenih gradov v Sloveniji in Šaleški dolini. Prvotni grad je nastal v 13. stoletju, v 16. stoletju pa je grad dobil današnjo podobo renesančnega dvorca. Grad Velenje leži na 60 m visokem griču nad naseljem Staro Velenje. Je tipična vojaško-stanovanjska utrdba. (http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Velenje – z dne 5. 10. 2011)

Je masivna, starodavna stavba z debelimi zidovi, ki oblikujejo nepravilen pravokotnik. V obzidju so trije okrogli stražni ali obrambni stolpi, ki so opremljeni z majhnimi okenci za obrambo. (Stopar, 1993, 125)

Slika 3: Velenjski grad

Vir: Lasten

Najprej so bili lastniki grofje Kunšperški ali Velenjski gospodje. Kasneje jim sledi cela vrsta plemiških rodbin. Od konca 14. stoletja dalje so bili skoraj 200 let posestniki gospodje Lichensteinski. Prvič se grad omenja leta 1273. Branil je dohod iz Celjske kotline, čez Vinsko goro in Arnače na koroško stran. Graščina je bila večkrat prezidana, v turških časih je dobila obzidje. Leta 1473 so se Turki vračali s Koroške preko Slovenj Gradca in Mislinje proti Celju in za sabo pustošili okolico, vendar gradu niso porušili. Podobno se je zgodilo leta 1600, ko so močni zidovi zadržali puntarske kmete, ki so uničili več bližnjih gradov.

V času zrele renesanse, ki ga okvirno opredeljuje letnica 1558 na vhodnem portalu, je grad v temeljnih potezah dobil današnjo podobo. (Sore, 1963, 69)

Po II. svetovni vojni je grad postal državna last. V njem so bila rudarska stanovanja, leta 1957 pa so ga spremenili v Muzej slovenskih premogovnikov. Kasneje se je preimenoval v Muzej Velenje.

2.2.2 Šaleški grad (*Schalegg*)

Grad leži na strmem griču nad naseljem Šalek in je verjetno najstarejša grajska stavba v Šaleški dolini. Nastanek gradu postavimo v 12. stoletje. Po njem je dobila dolina tudi ime. 1278 se Šaleški grad prvič izrecno omenja kot haus Schalekke. Takrat so na gradu gospodovali Šaleški vitezi. Od leta 1278 do 1770 je grad menjal veliko lastnikov. Za časa Raumschüsslov so grad oplenili uporni kmetje, pol stoletja pozneje pa ga je prizadel požar. Popravljal ga je zidarski mojster Primož Pšerničnik iz Šoštanja. Okoli leta 1770 je v grad udarila strela in grad je pogorel že drugič. Od takrat naprej je opuščen in je danes v razvalinah.

Stolp, ki se je v večini ohranil do danes, je bil najstarejši del gradu. Stolp, ki sega do višine petih etaž, je znamenit po svoji obliki, saj je v tlorisu trikotne oblike in je kot tak enkraten v slovenskem prostoru.

V svoji prvotni podobi je grad obsegal samo stolp s palacijem. S svojimi številnimi prezidavami in dozidavami pa je razrasel v obseg, ki ga kažejo stare upodobitve. (Stopar, 1993, 91–95)

Leta 1990 so ga pričeli sistematično obnavljati.

Slika 4: Šaleški grad

Vir: Lasten

2.2.3 Turn pri Velenju (Turn)

Grad je lociran na položni vzpetini v naselju Hrastovec pri Velenju. Prva omemba gradu izvira že iz leta 1207, tako da utegne imeti današnja stavba še romanske sestavine. Kljub mnogim dodelavam sodi med redke ohranjene srednjeveške grajske stavbe na Slovenskem.

Grad ima obrambni jarek, preko katerega vodi zidan most, oprt na dva arkadna loka. Poleg kleti in pritličja ima grad le še nadstropje in osvetljeno podstrešje. Grad sestavlja skupina različnih traktov, pozidanih na iregularni talni ploskvi, ki obdajajo nepravilno izoblikovano dvorišče.

Od tod so bili vitezi Engelbart, Gundaka in Oton Turnski. Grad je bil dvakrat opljenjen in tudi zavzet. Do okoli leta 1510 je bil v posesti rodovine Thurn, nato pa so si lastniki naglo sledili. Pred II. svetovno vojno je grad posedoval vitez Komersinsky.

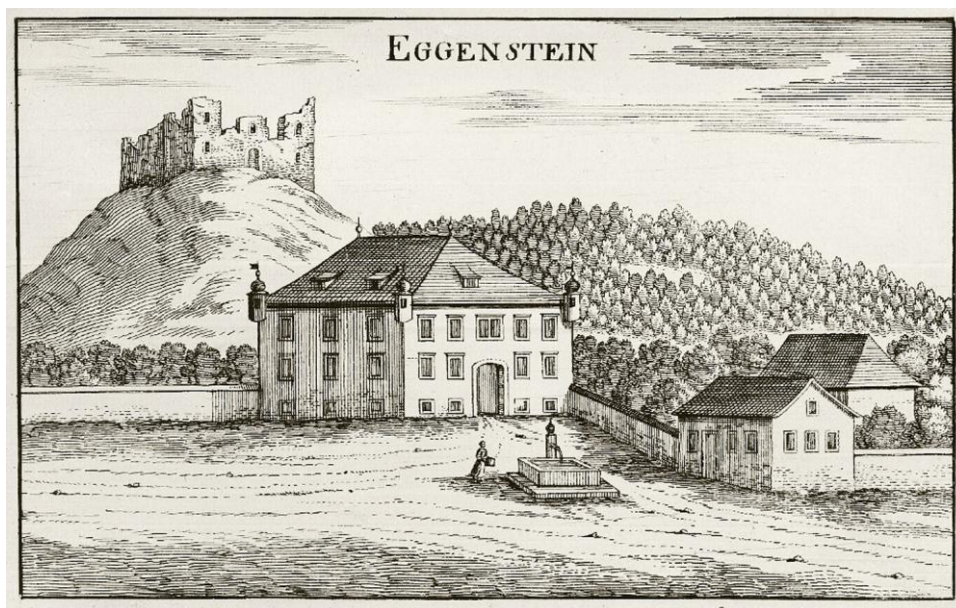
Zasnova gradu je srednjeveška, večji del današnje podobe pa je dobil na začetku 18. stoletja. Zadnje pomembnejše pozidave je grad doživel leta 1864. (Stopar, 1993, 115–119)

Danes so v gradu stanovanja.

2.2.4 *Grad Ekenštajn (Eggenstein)*

Na skalni kopi vrh položnega grebena jugovzhodno od Velenja v naselju Šalek, v neposredni bližini Šaleškega gradu, ležijo razvaline gradu Ekenštajn. Bil je dvakrat večji od gradu Šalek. Grad Ekenštajn se prvič omenja kot stolp (1282), nato kot trdnjava (1329) in nato kot grad, graščina oziroma dvorec (1489). Tisti čas so na gradu gospodarili Ekenštajnski vitezi. (Poles, 2001, 251–259)

Ekenštajn je skromna razvalina z nekaj fragmentarno ohranjenimi zidovi, ki segajo največ do višine treh metrov in so tako zarasli z gozdom, da se iz doline ne vidijo. Situacija gradu je še lepo razvidna v konfiguraciji zemljišča, kjer so vidni ostanki notranjega in zunanjega grajskega jarka. Iz virov je možno razbrati, da je bil Ekenštajn nekdanj imponen grad, verjetno obodnega tipa z dvema ločenima sestavinama srednjeveškega izvora. V 16. stoletju je izgubil na svojem pomenu, zato je tudi pogosto prehajal iz rok v roke, ne da bi lastniki čutili potrebo, da ga prezidajo v duhu sodobnih stavbnih konceptov. (Stopar, 1993, 16–17)

Slika 5: Grad Ekenštajn

Vir: http://custodes.velenje.si/dolina_gradov_final/dolina.html#A4 – z dne 11. 6. 2012

2.2.5 *Graščina Gorica*

Graščina Gorica leži na položni vzpetini jugovzhodnem robu Velenja. Graščina je pravni dedič gradu Ekenštajn in je bila prvotno njegovo gospodarsko poslopje. Nastala je v 16. stoletju kot enonadstropna stavba pravokotnega tlorisa z dekorativnimi vogalnimi stolpiči ob strehi in s šivanimi ogli. Postala je naslednica gradu Ekenštajn. Stavba predstavlja tip skromne poznorenesančne graščine. Ko so jo v 19. stoletju prezidali, je dobila značaj primestne vile, vendar je v pritličju še ohranila renesančne grebenaste oboke. Stavba naj bi bila eno od gospodarskih središč razsežnega vinogradniškega območja.

Graščina Gorica leži v krajevni skupnosti Gorica. Je last mestne občine Velenje in je bila z odlokom razglašena za kulturno dediščino. (Poles, 2001, 256–260)

Slika 6: Graščina Gorica

Vir: Lasten

3 ZGODOVINA POSELJEVANJA

3.1 *Pred antiko (Paleolitik in mezolitik)*

Šaleška dolina, katere upravno in gospodarsko središče je danes Velenje, je bila naseljena že v daljni preteklosti. To nam dokazujejo arheološki ostanki, ki so bili najdeni v neposredni bližini Velenja. V Mornovi zijalki v Topolšici pri Šoštanju in v jami Špehovki pri Hudi luknji so izkopali ostanke naselbine prazgodovinskega človeka, v Bevčah pri Velenju pa tri prazgodovinske železne predmete.

Za starejše obdobje je zelo malo najdb, ki bi dokazovale večjo poselitev na področju velenjske občine. (Ravnikar, 1989, 18–19)

3.2 *Obdobje antike*

Drugače je bilo v času, ko so te kraje zasedali Rimljani. Ostanki iz rimskega obdobja dokazujejo, da je bila v tem času na prostoru Šaleške doline rimska naselbina. O tem pričajo opeke in keramike, rimski nagrobnik iz Velenja, rimski novčiči Valerija in Maksima Tračana iz Šoštanja, ter mnoge druge najdbe. To je pokrajino zaznamovalo vse do današnjih dni. Številna naselja, ki so jih ustanovili v takratnem obdobju, so se razvila v današnja mesta in manjša naselja (Emona – Ljubljana, Celeia – Celje, Poetovio – Ptuj, Nauportus – Vrhnika). Na osnovi omenjenih najdb domnevamo, da je bila nekje na mestu današnjega Velenja locirana rimska poštna postaja Upellae, ki je skupaj s Colatiom (Stari trg pri Slovenj Gradcu) stala ob pomembni cesti povezavi med Celeio (Celje) in Virunumom (Gosposvetsko polje). (Ravnikar, 1989, 18–19)

3.3 Kolonizacija in srednji vek

Šaleška dolina je bila kolonizirana zgodaj. To potrjujeta paleolitski postojanki, rimski ostanki najdeni v okolici Velenja in Šoštanja ter ledinska imena, ki izvirajo iz slovanskih korenov besed. Zagotovo pa lahko trdimo, da je imela cerkev sv. Jurija v Škalah status prafare, ki je bil dan samo najstarejšim cerkvam in tudi središčem kolonizacije. (Šalej, 1999, 20)

Šaleško dolino so poselili zaradi rečne terase, ki se je dvigala na severnem delu dolinskega dna in kjer so nastajala naselja Stara vas, Škale, Družmirje in Pesje. Prvotno je ime Velenje imela Stara vas, šele v 13. stoletju je to ime dobila trška naselbina, ki je nastala pod gradom, današnje Staro Velenje. Trg Velenje se prvič omenja leta 1264. V tem času se ni uspel razviti v pomembnejše središče v Šaleški dolini, ker je to bil trg Šoštanj. Trška naselbina postane zaradi svoje lege ob križišču dveh cest. Prva pelje iz smeri Dobrna–Vinska Gora proti Škalam in nato naprej v Mislinjsko dolino, druga pa iz smeri Polzele ob Ložnici v Velenje. Strateško pomembna je tudi lega pod Velenjskim gradom, ki se prvič omenja leta 1270. (Ravnikar, 2007, 188–189)

V 15. stoletju je ostalo Velenje na nivoju malega kmečkega trga, Šoštanj pa je že bil kot srednje velik trg. Burno dogajanje v tem stoletju je prineslo velike in daljnosežne spremembe – izumrtje obeh rodbin, knezov Celjskih in gospodov Ptujskih, ki so bili največji posestniki v Šaleški dolini, vojaški spopadi v celjsko-habsburški vojni, nadaljevanje z vojno za celjsko dediščino in roparski vpadi turške vojske. Zato so se začeli graditi utrjeni tabori okoli cerkva, hkrati pa je potekalo utrjevanje gradov. Zaradi vseh teh dogajanj se je Velenjski grad prenovil ob koncu 15. stoletja. (Ravnikar, 2007, 11)

V 16. stoletju je bilo v Šaleški dolini veliko gradov. Zato je le-ta bila in je še vedno znana tudi kot Dolina gradov. Šaleška dolina postane eno od središč protestantskega življenja na Štajerskem. To je stoletje verskih bojov med katoliki in pristaši protestantskega oziroma Luthrovega nauka. Leta 1574 v Velenju protestantje ustanovijo šolo. To je bil začetek slovenskega osnovnega šolstva v teh krajih. Okoli leta 1600 s prevzemom staro velenjske cerkve propade protestantska šola in protestantizem v Šaleški dolini. (Kljajič, 2001, 16)

Leta 1635 pride v Šaleški dolini do kmečkega upora. Kmetje so nezadovoljni zaradi povečanja tlake in krivičnega preračunavanja naturalnih dajatev v denarne. Leta 1633 so uvedli nov davek, ki je bil posledica težkega ekonomskega stanja zaradi 30-letne vojne. Upor zaduši krajišniška vojska. Gradovi Šoštanj, Forhtenek, Švarcenštajn, Limberg in župnišče v Škalah so kmetje v uporih zavzeli ali poškodovali. Zaradi vsega tega so se v Šaleški dolini na veliko obnavljali gradovi in cerkve. (Ravnikar, 2007, 12)

V 18. stoletju sta Marija Terezija in njen sin Jožef II. izvedla prvo štetje prebivalstva. Velenjski trg je v času popisa leta 1754 štel le 16 gospodinjstev z 82 prebivalci. 1801 leta je v Velenju izbruhnil velik požar, ki je do temeljev požgal celotni trg s cerkvijo sv. Marije. Skozi to obdobje je bilo Velenje še vedno majhen, nepomemben trg, ki je po številu prebivalcev in hiš zaostajal za Šoštanjem in mnogimi podeželskimi naselji v Šaleški dolini. (Ravnikar, 2007, 12–13)

19. stoletje je bil čas velikih družbenih sprememb, zemljiške odveze, zametkov industrializacije itd. Leta 1816 dobi Velenje novo šolo. Dolina dobi tudi boljše cestne povezave. Leta 1826 se Velenje poveže s Koroško skozi Hudo luknjo. S tem je v dolino prišla tudi pošta. Število prebivalstva je naraščalo. Tako je imelo Velenje leta 1889 že 364 prebivalcev. Odprl se je premogovnik, vendar je premogovništvo na razvoj trga Velenje vplivalo le posredno, ker Velenje še ni bilo rudarska naselbina. Zaradi velenjskega premoga in šoštanjske tovarne usnja je leta 1891 v Šaleško dolino prišla železnica, ki je povezala Velenje s Celjem, 1899 pa še Velenje z Dravogradom. (Hudales, 1999, 258–263)

Slika 7: Trg Velenje pod gradom, okoli leta 1910

Vir: Arhiv Muzej Velenje

Leta 1914 se prične I. svetovna vojna in s tem tudi pomembnost lignita. Zato je bil rudnik glavni zaposlitveni center. Tudi po koncu II. svetovne vojne je bilo Velenje še vedno majhen in nepomemben trg s 1121 prebivalci. Ker pa so se potrebe po premogu povečale, se je po letu 1950 Velenje začelo naglo širiti. Poleg starega naselja se je pričelo graditi sodobno mesto Velenje, ki je iz nepomembnega trga zraslo po velikosti v peto največje slovensko mesto. (Kljajič, 2001, 16)

4 MESTO VELENJE – URBANISTIČNI POGOJI ZA NASTANEK IN RAZVOJ

Temelj, da so se tu naselili ljudje, dajejo bogate zaloge lignita, ki ležijo v srcu Šaleške doline. Z njegovim vedno večjim izkopom so zgradili stanovanja za rudarje in njihove družine. Vzporedno s tem se je razvijala industrija. Še prej pa je bilo potrebno regulirati reko Pako, ki je v preteklosti že poplavljala dolino.

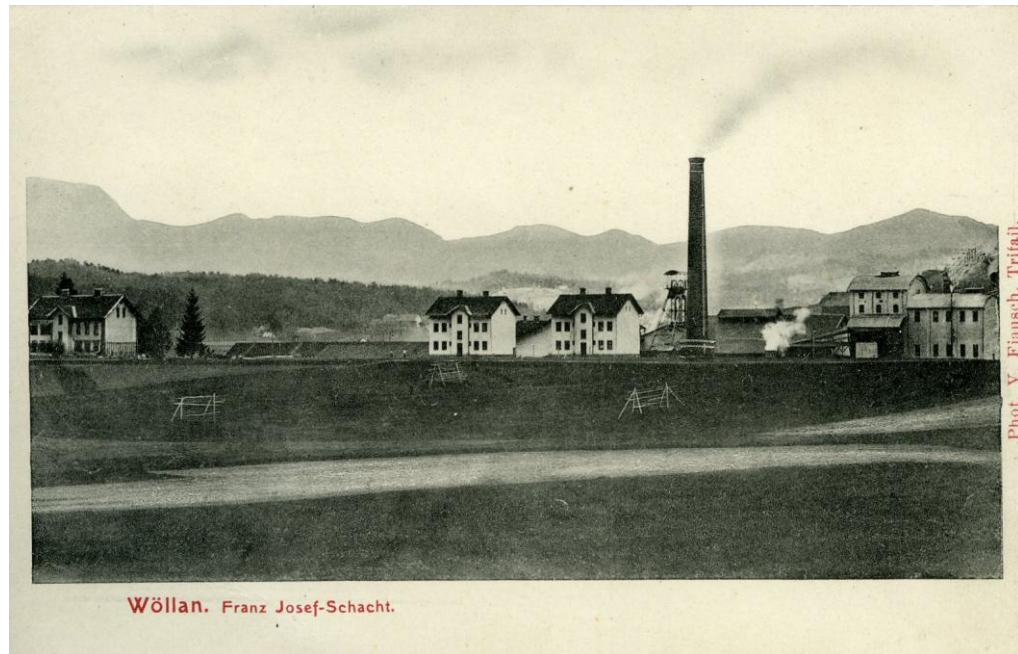
4.1 Premogovnik Velenje

Šaleško ležišče je največje premogovno nahajališče na naših tleh. Premogovna kadunja se razteza od Šmartnega pri Velenju preko Šoštanja do Topolšice in je dolga 8,3 km ter široka 2,5 km. Največja doslej ugotovljena debelina lignitnega sloja znaša preko 160 m, kar ga uvršča med eno najdebelejših znanih plasti premoga na svetu. Premog v Šaleški dolini je lignit iz obdobja pliocena. Zaloge velenjske kadunje znašajo okoli 700 milijonov ton lignita in zadoščajo za delo in življenje več generacij rudarjev. Premogovnik naj bi izkoriščali vse do leta 2054. (Mihelak, 2010, 20–21)

Odkritje premoga leta 1766 je v začetku 19. stoletja privabilo v Šaleško dolino prve podjetnike in gospodarske družbe, ki so poskušale z organiziranim izkoriščanjem lignita. V času avstroogrske monarhije je Franc Mages hotel ugotoviti, kaj se skriva za znanimi izdanki premogovega sloja v Šaleški dolini. Leta 1873 je izvrtil prvo raziskovalno vrtino za lignit v Šaleški dolini. 1875 je na globini nekaj več kot 100 m naletel na lignitni sloj in to leto je zapisano kot uradni začetek industrijskega pridobivanja premoga v Šaleški dolini.

1885 je Mages prodal svojo posest Danielu pl. Lappu, ustanovitelju in prvemu lastniku velenjskega premogovnika, ki je nadaljeval njegovo delo. Lignit se je izkazal za zelo uporabnega, zato so ga pričeli uporabljati tudi drugod in so tako leta 1891 zgradili železniško progo Celje–Velenje, 1899 pa so jo podaljšali do Dravograda.

Zgraditi so morali veliko površinskih objektov, da je premogovnik deloval normalno. Zgradili so tudi prvo industrijsko toplotno elektrarno, ki je služila le za potrebe premogovnika. (Seher, 1995, 19, 77)

Slika 8: Premogovnik Velenje, jašek Franc Jožef okoli leta 1910

Vir: Arhiv Muzej Velenje

Pred II. svetovno vojno in med njo se je ta premog slabo izkoriščal. Največja letna proizvodnja ni presegla 300.000 ton. Pri takem stanju pridobivanja in prodaje lignita premogovnik ni imel nikakršne potrebe po večjem raziskovanju šaleškega premogovnega nahajališča, saj je bilo znanih rezerv lignita več kot dovolj. Šele po vojni se z razvojem industrije pričenjajo odpirati perspektive velenjskemu lignitu. V letih med 1927 in 1929 v Šaleški dolini zgradijo prvo večjo termoelektrarno TE Velenje, ki je namenjena proizvodnji električne energije za trg. (Jeriha, 1965, 44)

Slika 9: Termoelektrarna Velenje

Vir: Arhiv Muzej Velenje

Leta 1941 se začne II. svetovna vojna, ki posledično botruje k prihodu Nemcev v naše kraje. Ker je Nemčija začela graditi vojno industrijo, je potrebovala neizmerne energetske vire. V ta namen so med Pesjem in Šoštanjem predvideli izgradnjo dodatne termoelektrarne, ki bi z lignitom pridobivala še več električne energije. Ker je bila zmogljivost jame nezadostna za zadovoljevanje tolikšnih potreb termoelektrarne, so predvideli odpiranje novih jam velikih zmogljivosti. Nemci svojih velikih razvojnih načrtov s šaleško premogovno kadunjo zaradi izgubljene vojne in odhoda iz naših krajev niso mogli uresničiti.

Po končani vojni je bil v obnovljeni Jugoslaviji uveden nov družbeni red in ta je med svoje osnovne naloge postavil tudi industrializacijo celotne države. Potreba po velenjskem lignitu tudi po koncu vojne ni ponehala. 1950 postane direktor Rudnika lignita Velenje Nestl Žgank, kasneje župan in ena ključnih osebnosti, ki so tvorile novejšo zgodovino Velenja in Šaleške doline. V naslednjih letih je premogovnik doživel največji razmah in Velenje se je razvilo v peto največje mesto v Sloveniji.

Prvotni program (1955), 1,5 milijona ton letne proizvodnje, je že med svojim izvajanjem pokazal, da ne bo zadostil potrebam. Na osnovi medvojnih nemških načrtov so takoj začeli razmišljati o odpiranju nove, večje jame, s katero bi občutno povečali zmogljivost premogovnika.

Drugi program (1963) in na njem sloneča izgradnja in sedanja proizvodnja temeljijo na letni proizvodnji 3 milijonov ton lignita. Zato je bilo potrebno za premogovnik in vsa ostala razvijajoča se podjetja privabiti še precej novih delavcev. Za vse te dodatne delavce je bilo potrebno zgraditi nova stanovanja. Ko je vodstvo premogovnika pripravilo načrte za povečanje pridobivalnih zmogljivosti na 3 milijone ton lignita letno, je ugotovilo, da bo za dodatne delavce potrebovalo okoli 1800 stanovanjskih enot oziroma skupaj 7200 prebivalcev. Ko so upoštevali še delavce v spremljajočih vzporednih dejavnostih (šole, ambulate, obrti, uprava) in vse dotedanje prebivalce Velenja, so ugotovili, da bo imelo novo naselje okoli 15.000 prebivalcev.

Pri razmišljanju o lokaciji in vrsti novega naselja se je vodstvo premogovnika odločilo, da za svoje delavce zgradi sodobno mestno naselje z vsem, kar spada vanj (šole, zdravstveni dom, trgovine, kulturni dom, hotel itn.). Naselje, kjer bodo imeli delavci in njihove družine prostorna, svetla stanovanja, brez provizoričnih barak. Pa vendar, komaj je bila dosežena kapaciteta 3 milijonov ton premoga letno, že so potrebe nujno narekovale nadaljnjo razširitev, in sicer na 5 milijonov ton letno. Zato se je število prebivalcev v Velenju še povečalo. Novo mestno naselje so locirali na vzhodni del Šaleške doline, na področje, kjer v globini ni razvit lignitni sloj.

Do leta 1970 je za gradnjo novega mesta skrbel predvsem premogovnik. Postopoma pa se je gradnji priključila tudi Tovarna gospodinjske opreme (TGO) Gorenje, ki se je leta 1965 iz vasi Gorenje preselila v Velenje, in se razvila v veliko podjetje z velikim številom zaposlenih. (Seher, 1995, 55–56, 100, 104, 132–133)

10,5 metrska skulptura Mobil, ki jo lahko vidimo ob celjski mestni vpadnici, simbolizira delovanje premogovnika in nazorno kaže, da je Premogovnik Velenje bil in bo tudi v prihodnje gibalno razvoja v Šaleški dolini. Mobil – OKROG PREMOGA SE VSE VRTI. (Mihelak, 2010, 113)

Slika 10: Skulptura Mobil

Vir: Lasten

4.2 Regulacija reke Pake

Vodno omrežje daje Šaleški dolini prav posebno značilnost in jo enkratno zaznamuje. Reka Paka v Šaleško dolino priteka ter se iz nje tudi izteka skozi prebojne soteske, njen tok pa razen v srednjem toku oziroma v Šaleški dolini ni skladen z reliefom.

Na severovzhodu v Hudi luknji prebija verigo Karavank med Tisnikom in Paškim Kozjakom, na jugu pa se prebije med Skornskimi hribi proti Spodnji Savinjski dolini in se izlije v Savinjo. V sami Šaleški dolini se v reko Pake iztekajo pritoki iz severnega dela kotline. Desno porečje Pake tako še poudarja polkrožnost Šaleške doline v njenem severnem delu. Ti pritoki so s svojimi vršaji in z nasipavanjem potisnili strugo Pake ob sam rob doline. Večji del desnega porečja Pake se v njo izliva v neposredni bližini Šoštanja, kjer je s 355 m tudi najnižja točka Šaleške doline pri prehodu Pake v sotesko Penk. (Šalej, 2001, 28–30)

Ob odločitvi, da se bo mesto gradilo tudi na levem bregu Pake, sta bila največja problema zagotoviti odkup zemljišča, ki je bilo v privatnih rokah, in regulacija Pake. Večina kmetov je po določenem času razumela potrebe in zahteve tistega časa in pristala na prostovoljno prodajo ali zamenjavo svoje zemlje. Pred gradnjo so morali v dolinskem dnu regulirati reko Pake, ki je ob močnih deževjih naraščala in stalno poplavljala. Po dolinskem dnu je vijugala sem ter tja, ustvarjala okljuke in ob večjih deževjih predstavljala stalno nevarnost za travnike, njive in ljudi. (Kljajič, 1999, 104–106)

Slika 11: Regulacija reke Pake, 1957

Vir: Arhiv Muzeja Velenje

Inženir Ciril Pogačnik, strokovnjak za kanalizacijo, regulacijo vodotokov, urejanje cest in vodovoda, je po ogledu doline ugotovil, da gradnja mesta brez regulacije Pake ni mogoča. Naredil je načrt, kako se naj spelje njen tok, da voda tudi ob večjih nalivih ne bo ogrožala mesta. Zato so Velenjčani leta 1956 in 1957 s prostovoljnim udarniškim delom uredili strugo reke Pake od Šaleka do Starega Velenja. Paka je v veliki večini toka skozi Šaleško dolino regulirana na urbanizirani del kotline ob njenem južnem robu. (Sore, 1963, 70)

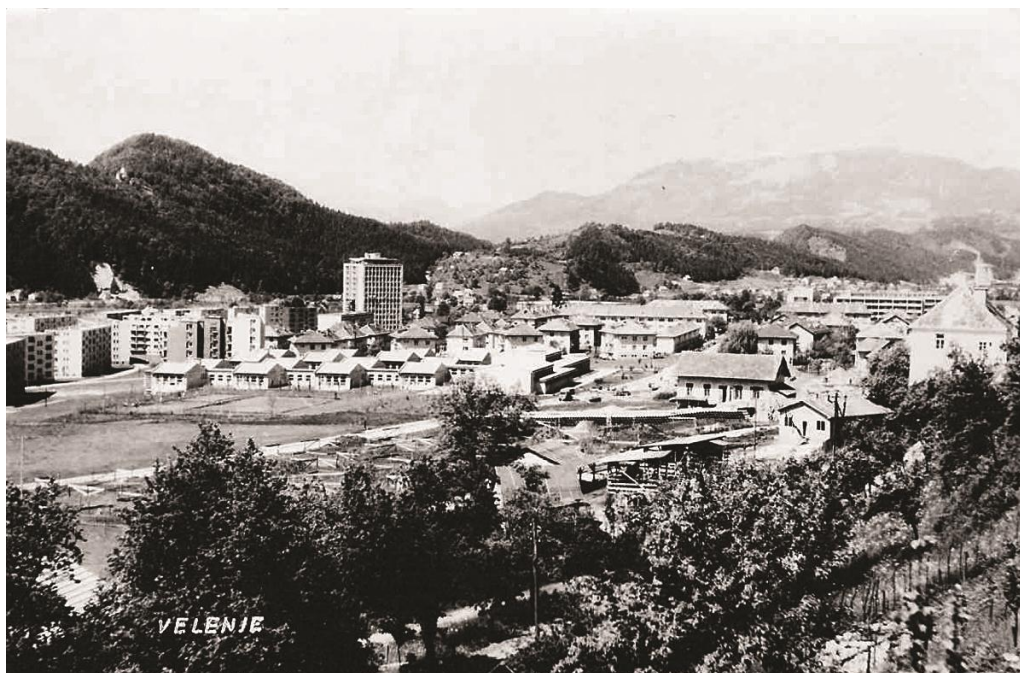
5 URBANISTIČNI RAZVOJ VELENJA

5.1 *Prvi urbanistični plani, urbanizacija*

Velenje je dobilo današnjo podobo in svoj pečat po II. svetovni vojni, v času socializma in hitre industrializacije, urbanizacije in deagrarizacije Šaleške doline.

Po koncu II. svetovne vojne je bilo Velenje s 1121 prebivalci še vedno nepomemben trg. Ko pa so se povečale potrebe po premogu, se je Velenje začelo naglo širiti. V tistem času sta bila največja gospodarska obrata premogovnik in termoelektrarna. Zato sta priseljevanje ljudi in intenzivni gospodarski razvoj hitro spremenila podobo Velenja. Ljudje so emigrirali iz različnih delov Slovenije, največ pa iz republik nekdanje Jugoslavije. Tako se je poleg starega naselja v ravninskem delu Šaleške doline začelo graditi novo naselje, ki se je razvijalo povsem neodvisno od starega trga. Zaradi povečanega izkopavanja premoga pod vasmi Škale, Družmirje in Preloge, so se le-te ugreznile. Razvoj Šoštanja se je ustavil na robu premogove kadunje, novemu mestu pa je bil namenjen vzhodni del Šaleške doline, kjer ni premoga. Nastala so jezera. (Kljajič, 2001, 14–25)

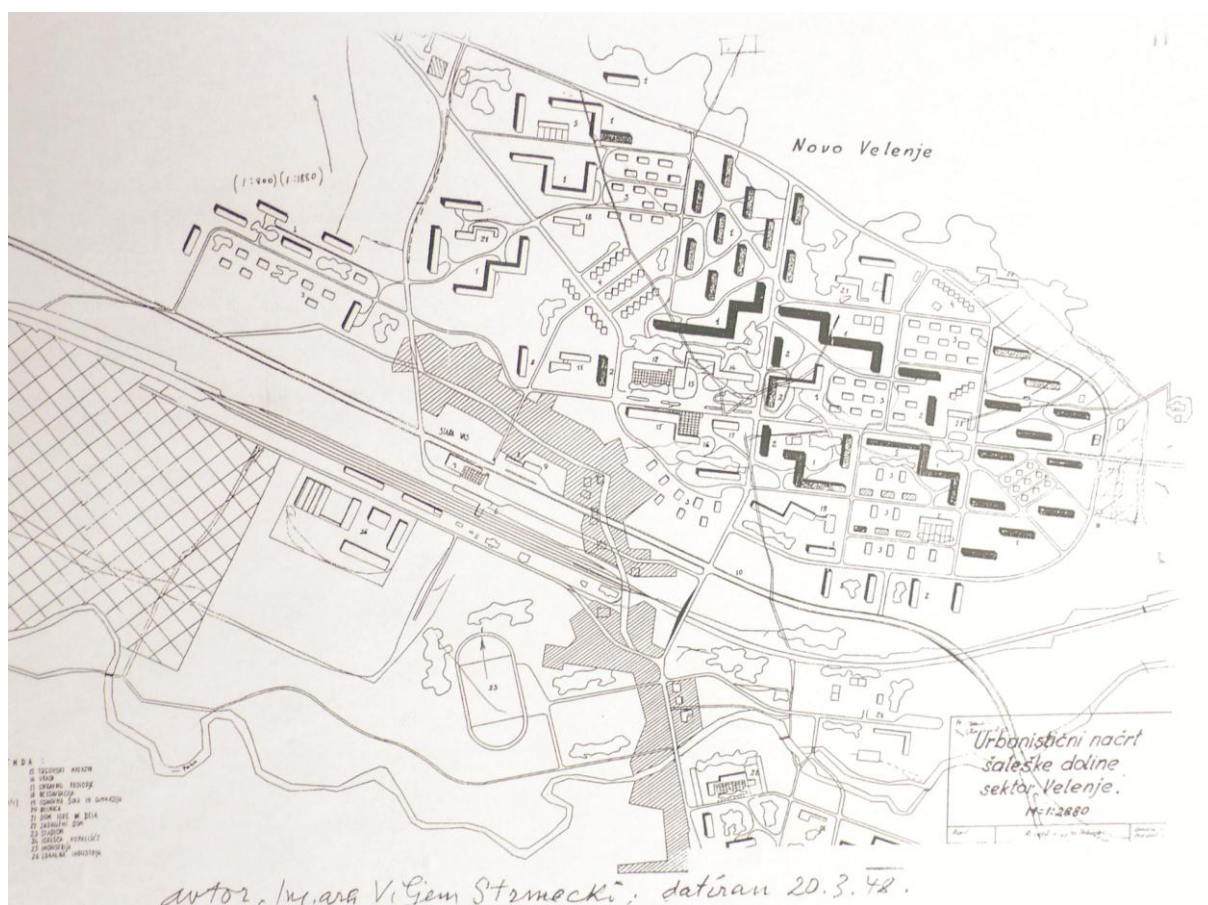
Tako se je novo Velenje oblikovalo v več fazah. Rudarska kolonija je začela nastajati v neposredni bližini takratne elektrarne in proizvodnih objektov rudnika. To so bile kolonije nizkih pritličnih hiš za rudarje, ki so jim rekli provizoriji. Provizoriji so bile najprej lesene barake, kasneje pa kolektivistične vrstne hiše. Ime je predstavljalo začasne stavbe, vendar so v njih bivali do osemdesetih let. Sprva so provizorije gradili na višjem terasastem svetu, po regulaciji reke Pake leta 1959 pa se je na desnem delu reke oblikovalo mestno jedro. Temeljna zamisel je bila, da se s padcem zemljišča proti dolini stavbe višajo in da so zgradbe razmršene ob geometrijski mreži cest in ulic. (Poles, 1999, 447–448)

Slika 12: Rudarska kolonija kolektivističnih hiš in novo Velenje, okoli leta 1960

Vir: Arhiv Muzeja Velenje

Zato so leta 1948 izdelali prve urbanistične načrte Velenja. Izdelal jih je arhitekt Viljem Strmecki iz Projektivnega zavoda v Ljubljani. Zgledoval se je po Le Corbusierjevem »mestu, ki žarči«. Mestu je namenil prostor na terasi nad ravninskim dnem, tako da bi se na ravnini ohranila kmetijska zemljišča. Na severu bi naselje omejevala pot od cerkve sv. Martina proti staremu jašku, na jugu Stara vas in železnica, na vzhodu pot iz Velenja proti krajevni skupnosti Šmartno in na zahodu pot iz Velenja v Škale. Načrtoval je veliko število novih stanovanj za rudarje. Stara naselja so nastajala spontano, kjer je bila njihova podoba odvisna od geografskih lastnosti in oblike naravne krajine. Zanj postane Šaleška dolina predmet znanstvene pozornosti in poligon za demonstracijo načel modernističnega pogleda na urbano okolje človeka. V oči takoj pade razpršena gradnja in ortogonalna smer zazidave, ki lovi smer sever–jug. Stanovanja naj bi bila v dolgih in ozkih štirietaznih blokih, v dvoetažnih dvostanovanjskih hišah, v blokih samskih stanovanj, ter enodružinskih hišah, ki stojijo na sredi svoje parcele. Njegova zgrajena arhitektura upošteva skoraj vse smernice moderne arhitekture. Kljub temu da je novo Velenje predstavljalo samo rudarsko kolonijo, so bila stanovanja za rudarje oblikovana sodobno in zdravo. Rudarska stanovanja so bila dobro opremljena in so ponujala dober standard. Tako je dobila Šaleška dolina nadstandardna stanovanja v razpršeni gradnji. (Vodopivec, 2000, 3)

Karta 1: Strmeckijev koncept Velenja iz leta 1948

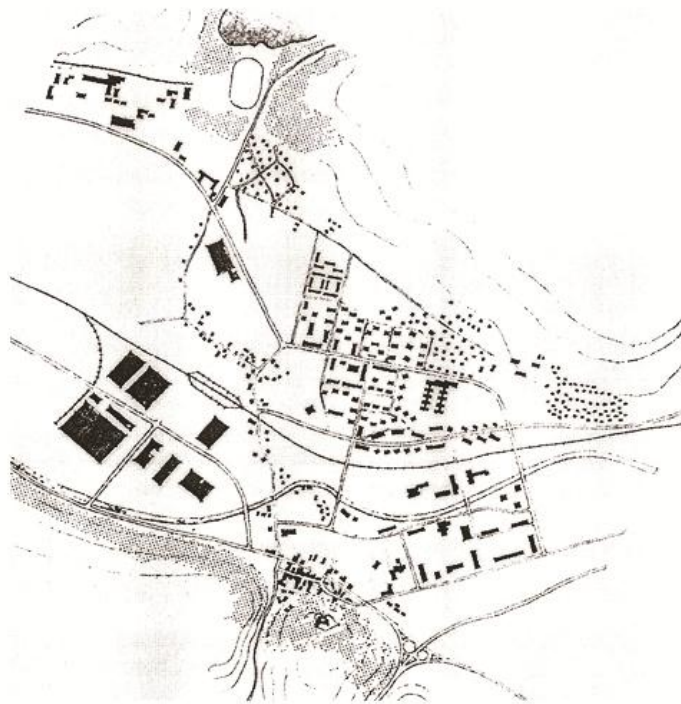
Vir: Muzej za arhitekturo in oblikovanje

Poudarek je bil na bivanju v skupnosti. Mesto bi imelo tudi avtobusno in železniško postajo, restavracijo, kino, bolnišnico, osnovno šolo, gimnazijo in vse potrebne dejavnosti. Izognilo bi se glavni cestni povezavi Celje–Šoštanj. Tako izoblikovana vizija o kolektivističnem mestu se je razblinila predvsem zaradi pričetka gradnje zasebnih enodružinskih hiš, ki so bile razporejene po načelu »vrtnege mesta« in ker gradnja ni omogočala bivanja večjemu številu rudarskih družin. (Poles, 1996, 154)

5.2 Obdobje moderne (1953–1966)

Direktor rudnika »Rdeči kralj« Nestl Žgank je razumel Strmeckijevo videnje novega Velenja povsem drugače. Namen arhitektov, da bi se priseljeni rudarji (prej kmetje) počutili domače v novih hišah, je Žgank razumel nazadnjaško in nasprotno novemu socialističnemu času. Kljajič in Vrbič (Spomini »Rdečega kralja«, 1999, 101) pravita: *»Stanovanjski bloki, ki so jih v Velenju zgradili dotlej, so me močno spominjali na nekdanje rudarske kolonije, zato sem se skupaj s sodelavci odločil, da bomo poskušali rudarjem omogočiti boljše življenjske pogoje.«* To je bil konec udejstvovanja arhitekta Strmeckega kot prvega moža urbanističnega načrtovanja v arhitekturnem razvoju mesta v dolini. (Korpnik, 2008, 167)

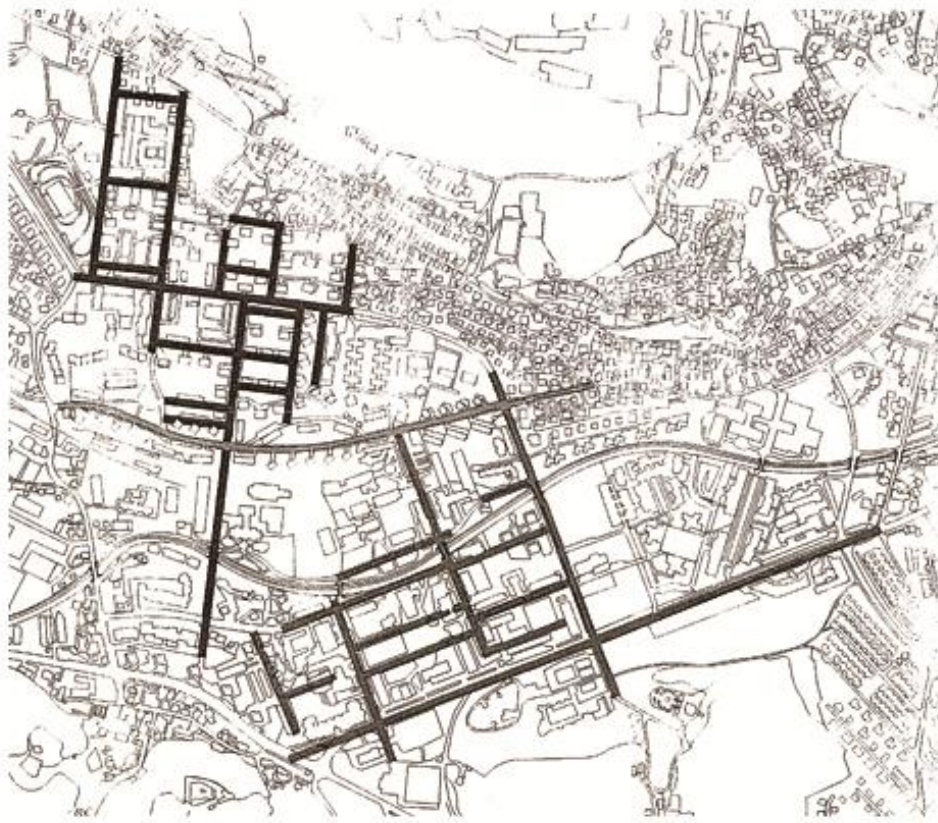
Tako se je arhitektu Janezu Trenzu iz družbe *Slovenija projekt* leta 1954 ponudilo načrtovanje prvega celovitega idejnega arhitekturno urbanističnega projekta novega Velenja. Središče naj bi bilo na prostoru, kjer je danes kotalkališče, vendar je bil prostor premajhen za 30.000 prebivalcev. Zato so se odločili, da bo mestno središče zgrajeno na levem bregu Pake. (Kljajič, 2001, 288)

Karta 2: Trenzov načrt mesta Velenje

Vir: Prauhart, 2008, 21

Program funkcij mesta ostaja skoraj enak, razliko v oblikovanju pa je narekovala »teorija coninga«. Tako so mesto razdelili na stanovanjski del na pobočju, ki se je že gradil, in na mestno središče v ravnini, ki se je šele projektiralo. S tem je bila spremenjena prvotna zasnova mesta iz leta 1948. (Poles, 1999, 449)

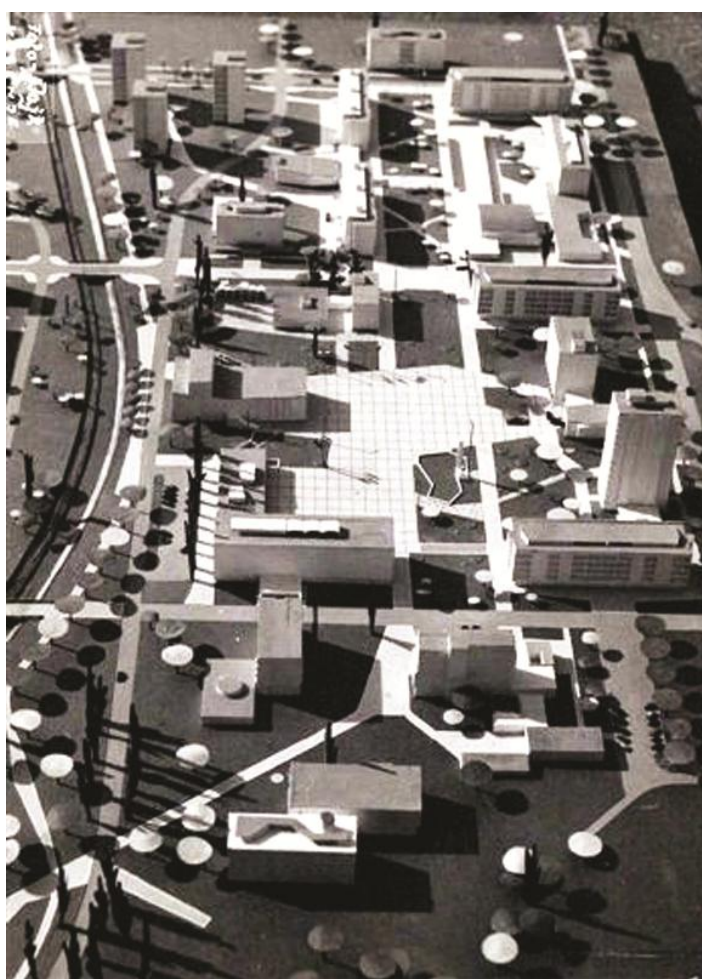

Karta 3: Razdelitve mesta Velenje na stanovanjski del in mestni center

Vir: Prauhart, 2008, 23

Načrtoval je na stare simbolne in kulturne pomnike dolin, mehko vpenjal nove prometne mreže v že stare prometne poti in naslonil ortogonalne urbane mreže središča mesta na staro zgodovinsko os Velenjski grad–Šaleški grad. Dimenzioniral je mesto izključno na načrtanem planu izkopa premoga, zato je moral vedeti koliko prostora in stanovanj se bo potrebovalo. Ko so izračunali potrebno število delovne sile, število družin in njihove potrebe po urejenem življenju, so se odločili, da se bo gradilo samostojno mesto in ne stanovanjske kolonije.

A najprej pa je bilo potrebno regulirati reko Pako. Izogniti so se morali premogu, zato so mesto gradili na dolinskem dnu, izven meja izkopavanja premoga. Po načrtih iz let 1980–1990 ne naj ne bi bilo več potrebno iskati novih površin za gradnjo in bi bilo Velenje mesto z okoli 30.000 prebivalci. Lokalno industrijo je predvidel na mestu, kjer je današnje Gorenje, predvidel je daljinsko ogrevanje, šole, trgovine itd. Potrebno je bilo postaviti občinsko stavbo, rudniško direkcijo, zdravstveni dom, sodišče, pošto itd. Predvidel je dostop do Velenja čez Polzelo, iz Celja pa obvoznico za promet, ki bi šla mimo in ne skozi mesto. To se potem ni uresničilo, ker so speljali cesto skozi mesto.

Slika 13: Maketa centra Velenja

Vir: Arhiv Muzeja Velenje

Konec petdesetih se na hitro zgradijo številna stanovanja, postavijo se objekti družbenega pomena. Regulira se reka Paka, uredi se turistično jezero, nogometno igrišče, letni kino, vodovod, toplovod, otroško igrišče, »ljudski park« po načrtu arhitekta Paula Filipsky-ega iz Dunaja itd. V mestno industrijsko cono se preseli tovarna Gorenje. Sodobni objekti se gradijo proti južnemu delu doline na dolinskem dnu. Novogradnje segajo do stare prometne osi, ki je že od nekdaj povezovala Velenjski in Šaleški grad na poti proti Koroški. Stanovanjski objekti so imeli dobro lego. Razpršena gradnja je z vseh strani obdana z zelenimi površinami in raznovrstno drevesno vegetacijo. Vse to so prebivalci takratnega Velenja zgradili z udarniškim delom. Namreč določeno število udarniških ur je bil pogoj za pridobitev stanovanjske pravice.

S svečano otvoritvijo 20. septembra 1959 je Velenje postalo mesto. Novozgrajeno moderno mesto je bilo za slovenski prostor tisti čas nekaj posebnega. Vsa načela doktrine moderne arhitekture so se v Šaleški dolini na veliko bleščala. Velenje je bilo zgrajeno v slabem desetletju in je bilo zelo drugačno od dotlej znanih grajenih vzorcev bližnjih mest. (Korpnik, 2008, 168–179)

Slika 14: Velenje leta 1966. V ospredju center mesta.

Vir: Arhiv Muzeja Velenje

Velenje je nekdanj veljalo kot tipičen primer »socialistične izgradnje«, ki so ga, poleg Josipa Broza Tita, obiskali mnogi tuji državniki – Nikita Hruščov, Leonid Brežnjev, Nicolae Ceausescu, Haile Selassie in mnogi drugi. (Kovačič, 2002, 122)

5.3 Suburbanizacija, dezurbanizacija

Leta 1966 kriza zajame premogovnik Velenje. Leto prej odpustijo 500 rudarjev zaradi politične odločitve, da za energijo ne bodo več potrebovali domačega premoga. Projekt Energetsko kemični kombinat (EKK), ki je predvideval uplinjanje premoga, je zaradi gigantske investicije propadel. S tem projektom bi lahko proizvodnjo odkopavanja premoga povečali na 6.500.000 ton letno. Kriza je trajala do leta 1970 in se je omilila z gradnjo tretje termoelektrarne v Šoštanju. S tem je imel premogovnik ponovno velikega odjemalca. Začele so nastajati obrtno-industrijske cone. Obrtna cona in proizvodne hale podjetja Gorenje so zasedle večje površine kot mestno središče, vendar nizki in ustrezno oblikovani objekti tudi danes ne predstavljajo motečega elementa mesta.

Karta 4: Industrijska cona in predeli razmetane gradnje enostanovanjskih hiš

Vir: Prauhart, 2008, 28

Kriza v rudarstvu in energetiki povzroči zaustavitev kolektivne gradnje stanovanj v Velenju. Na obrobju središča mesta se zgodi poplava gradnje enostanovanjskih hiš, ki zajemajo pobočje pod cerkvijo sv. Martina, ter področji Konovega in Sela. Z nastajanjem predmestij Velenja je začela nastajati nova stopnja v razvoju mesta – suburbanizacija. Prvotna zasnova mesta se je razkrajala, kolektivizem se nadomešča z individualizmom. Zasnova samega mesta se spreminja. Merila, ki so do tedaj oblikovala stanovanjsko gradnjo, in razvoj mesta so se začela počasi, a vztrajno rušiti. Industrijska gradnja je omogočala hitro izgradnjo večnadstropnih stanovanjskih objektov. Povsem so pozabili na kvaliteto bivanja, na zelene površine, drevje, pešpoti in ostale elemente, ki so bili do takrat vodilo v izgradnji novega mesta. Število prebivalcev v mestu je naraščalo tako hitro, da je leta 1971 primanjkovalo 800 stanovanj.

Z zaostrovanjem socialnega položaja delavcev v premogovništvu se je v 80. letih v Velenju uveljavljala ideja soseske. Prva prava soseska je bila soseska Šalek–Gorica II. To je bilo pravo »mesto ob mestu«. Stavbni petnajstnadstropni bloki okoli peš cone, z otroškim igriščem in dovozom iz zunanje strani. S šolo, z vrtcem, s trgovino, z banko in lokali je bilo v prostoru vzpostavljeno novo središče. Šalek–Gorica, Kardeljev trg, Stantetova ploščad, Šalek II in III so še ostale soseske, ki so nastale v Velenju. (Poles, 1999, 456–468)

Slika 15: Soseska Šalek–Gorica II

Vir: Arhiv Muzeja Velenje

Razvoj mesta in same potrebe industrije so zahtevale vse več delovne sile. Zviševanje odkopa na premogovniku ter hiter razvoj predelovalne industrije Gorenje in gradbene industrije Vegrad sta narekovala svežo delovno silo, za katero pa mesto ni premoglo ustreznih stanovanjskih kapacitet. V letih 1971–1981 je bilo v Velenju najmnogičnejše zaposlovanje priseljenih delavcev iz republik nekdanje Jugoslavije. (Kljajič, 2001, 294)

Nenadzorovan razvoj industrije in rudarstva je zahteval velik okoljski davek. Zaradi izkopavanja premoga pod vasjo Družmirje so se začela tla posedati, zato je bilo potrebno posledično izseliti prebivalce in porušiti stavbe. Na degradiranih območjih premogovnika so nastajala jezera, katera so zasipali s pepelom iz Termoelektrarne Šoštanj, v novih jezerih ni bilo življenja, v reko Pako so se zaradi pepela iztekale strupene snovi in tako je Paka postala mrtva reka, koncentracije žveplovega dioksida in dušikovega oksida v zraku pa so močno presegale dovoljene meje. Ekološka kriza je dosegla vrhunec konec osemdesetih let. (Poles, 1999, 457)

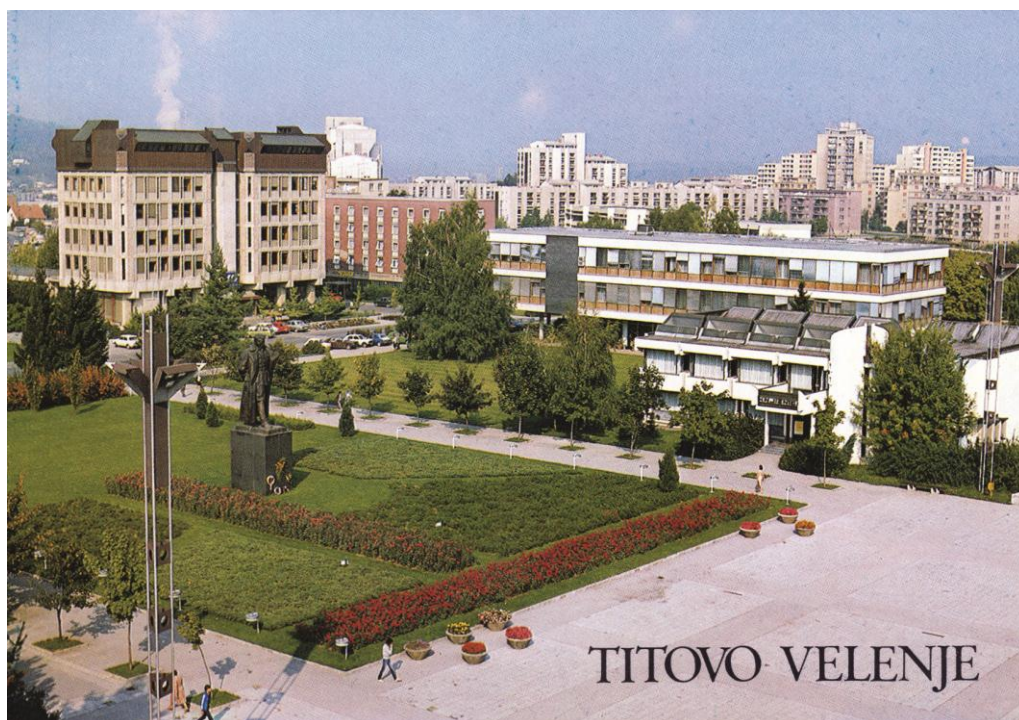
Slika 16: Družmirje nekoč in danes

Vir: Aleksander Kavčnik

V 80. letih se fizična podoba Velenja oddalji od prvotne zasnove. Starejše stanovanjsko območje na severnem delu mesta še ohranja jasen koncept zazidave v zelenju, zaradi dozidav, urejanja parkirišč in neustreznega vzdrževanja pa izgublja svojo kvaliteto. Zazidava je vse bolj zgoščena, čemur sledi tudi krčenje zelenih površin, ki se omejujejo v manjše nefunkcionalne zelenice, otoke med prometnicami in potmi. (Poles, 1999, 465)

Začenja se dezurbanizacija. Ljudje bežijo iz mesta v predmestje. Gradijo se zaselki, ki nimajo več predmestnega značaja, ampak iščejo stik z naravo. Priseljenci iz bivše Jugoslavije, ki so v Velenje prišli v zadnjem desetletju, se vseljujejo v stanovanja, ki so jih prepustili tisti, ki so odšli v predmestje. Ti priseljenci vnašajo v urbano okolje povsem nesprejemljive podeželske pojave. V stanovanjih soseskah redijo živali v kopalnicah in na balkonih, na črno gradijo estetsko neprimerne vrtničarske plantaže. Zato premogovnik ob Velenjskem jezeru zgradi naselje lesenih hišic Kunta Kinte in s tem delno omili podeželske pojave, ki ne spadajo v moderno mesto. (Martinšek, 2006, 28)

Mesto Velenje leta 1981 postane uradno Titovo Velenje.

Slika 17: Titov trg, Titovo Velenje

Vir: Arhiv Muzeja Velenje

5.4 Reurbanizacija, postmoderna

Pojav postmoderne okoli leta 1990 nakaže možnosti nove stopnje v razvoju mesta. To je poskus vračanja k zasnovi »mesta v parku«. Vendar ljudje še vedno bežijo iz mesta. Postmoderna ima značilnost nadzidave hiš, ki jih spretno dodajajo v sodobno celoto. Druga značilnost je zgoščevanje mestnega tkiva v centru mesta, s pozidavo prostih površin s trinadstropnimi bloki. S privatizacijo se mnogim stavbam spreminja namembnost. (Poles, 1999, 468–469)

V središču mesta se je zgradilo nekaj novih modernističnih objektov kot so poslovno-upravna stavba A-Fining, trgovsko-upravna palača za Titovim spomenikom, Nakupovalni center, obnovil se je Hotel Paka, dvorana za hotelom pa se nadomesti s sodobnim kinom.

Slika 18: Trgovsko-upravna palača

Vir: Lasten

Tako sta mlada arhitekta Nande Korpnik in Edi Vučina izpopolnila staro urbanistično zasnovo Trezna in pričela propagirati modernistično estetiko. Prekinjene mestne predele sta hotela povezati v veliko in logično mestno celoto. Tako se je mestu uspelo znebiti nelagodja ob svoji drugačnosti, saj je povsod možno čutiti sproščenost različnih modelov kreativnosti. (Korpnik, 2008, 167–179)

Titovo Velenje se leta 1990 preimenuje v Velenje, oblikujejo se novi mestni simboli kot sta grb in zastava. Vendar postmodernizem kot odgovor urbanizmu v Velenju ni pomembneje vplival na odnos do urejanja krajine v samem mestu, ampak so nanj vplivala sodobna spoznanja ekologije. Razmerje med naravo in mestom se v 90. letih vidno izboljšuje. Industrija je v veliki meri ekološko sanirana, nadzoruje se vodo in zrak, urejeno je zbiranje in odlaganje odpadkov, ugrezninska območja se rekultivirajo, ob oživelih jezerih nastajajo športni centri in turistično-rekreacijske dejavnosti. Širjenje mesta je zaključeno, zapolnjuje se znotraj obstoječega mestnega tkiva. Novogradnje so vezane na gradnjo novih trgovskih centrov na mestnem robu. (Poles, 1999, 474)

Slika 19: Grb in zastava Velenja

Vir: <http://www.velenje.si/653> – z dne 10. 7. 2012

6 DANAŠNJA PODOBA VELENJA

Velenje je danes središče Šaleške doline s 25.378 prebivalci in je po velikosti peto največje mesto v Sloveniji ter danes staro komaj 53 let. Mestno občino tvori 25 naselij, 16 krajevnih skupnosti in 3 mestne četrti na 83,5 km² površine.

(http://www.stat.si/krajevnaimena/pregledi_naselja_najvecja_prebivalci.asp?tlist=off&txtIme=VELENJE&selNacin=celo&selTip=naselja&ID=4911 – z dne 22. 2. 2012)

Mesto se razlikuje od drugih slovenskih mest, saj je brez starega mestnega jedra in ima moderno arhitekturo, parke, igrišča ter zelenice. Ob robu modernega Velenja je ostalo stisnjeno staro, zgodovinsko naselje, ki se je preimenovalo v Staro Velenje. Urbanisti so zasnovali Velenje kot modernistično vrtno mesto s svetlimi in sončnimi stanovanji sredi zelenja. Upravne, trgovske in poslovne funkcije so skoncentrirane v eni četrti na levem bregu Pake, druge javne funkcije pa so razporejene po širšem mestnem prostoru.

RAZVOJ VELENJA

Slika 20: Urbanistični razvoj Velenja 1948–1995

Vir: Martinšek, 2006, 25

Premogovnik Velenje je bil nosilec razvoja Šaleške doline. Kasneje se je pridružilo še Gorenje. Z razvojem gospodarstva je iz majhnega trga nastalo mesto Velenje. Kasneje pa so se v gradnjo objektov za različne dejavnosti vključila tudi druga podjetja. Danes sta Premogovnik Velenje in Gorenje še vedno glavna akterja pri gradnji ali obnovi objektov, vendar v manjšem obsegu. Kot novi investitor se je pojavilo tudi gradbeno podjetje Vegrad, vendar je šlo le-to v stečaj. Na voljo ni več prostih površin za velike gospodarske cone, jezera in njihova okolica pa dajejo možnosti za razvoj turizma.

Slika 21: Rdeča dvorana, Velenjsko jezero, Šaleška cesta – jug, Kardeljev trg

Vir: Lasten

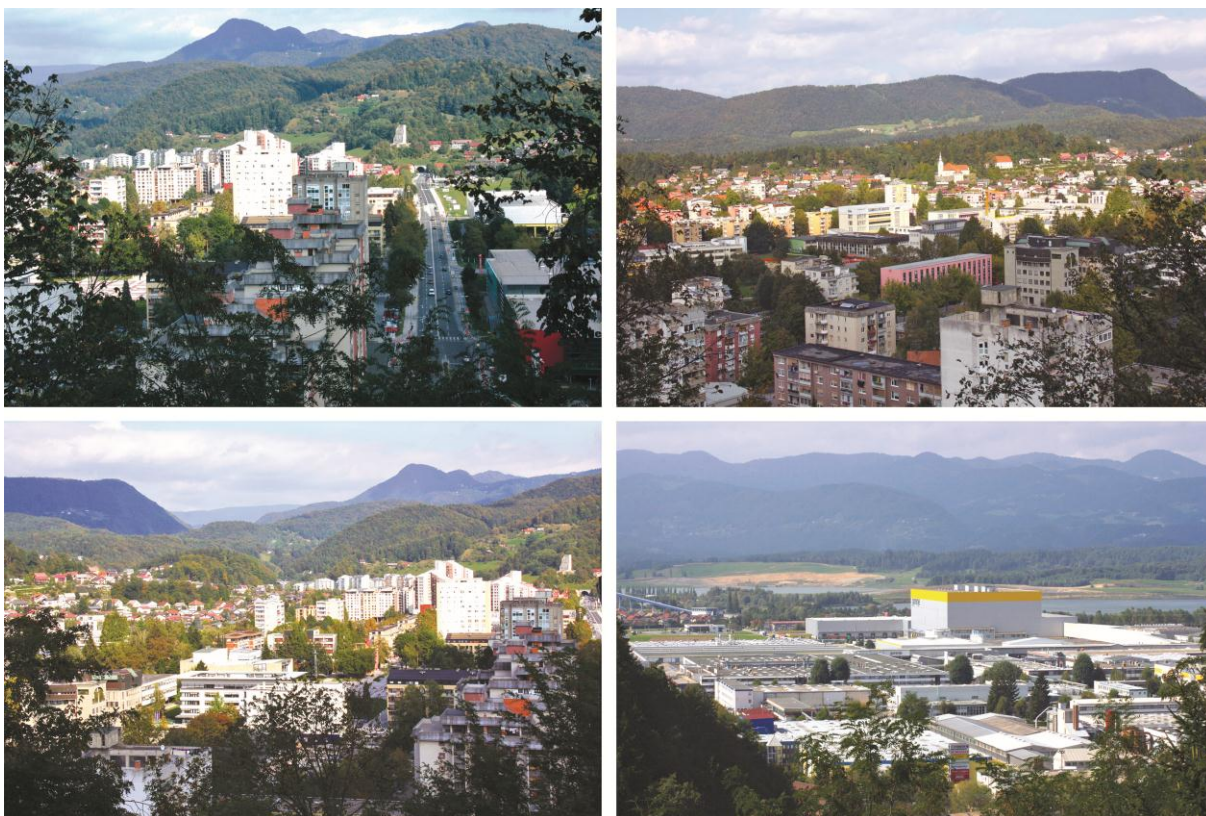
Turizem Velenja je povezan ravno z ugrezanjem, ki je nastalo kot posledica kopanja premoga. V treh velikih kotanjah so nastala jezera, ki jih premogovnik postopoma revitaliziral. Nastale so urejene sprehajalne in kolesarske poti, igrišča za tenis, minigolf, odbojko na mivki in ulično košarko, jezero pa ponuja možnosti za ribolov, jadranje in čolnarjenje.

Ponudbo turistično-rekreacijskega kompleksa TRC Jezero, ki slovi kot eden najlepših tovrstnih centrov v Sloveniji, dopolnjujejo še Bela dvorana, restavracija, avtokamp, ter vrtičkarsko naselje Kunta Kinte. Ob vstopu v mesto iz celjske smeri stoji po športnih dogodkih najbolj prepoznavna Rdeča dvorana, ki predstavlja začetek zelenega rekreacijskega pasu južno od mesta. Streljaj stran, pod Velenjskim gradom, se bohotijo skakalnice s Smučarsko-skakalnim klubom Velenje. Ob novi avtobusni postaji je prenovljen pokrit bazen. V Sončnem parku se skriva kotalkališče, v neposredni bližini Škalskega jezera pa je mestni stadion.

Za kulturno ponudbo v Velenju skrbijo Kulturni center Ivan Napotnik, ki poleg muzeja združuje še knjižnico in galerijo, Glasbena šola Fran Korun Koželjski in Mladinski center Velenje. Središče Velenja je danes eden najlepših arhitekturnih spomenikov moderne in je obenem tudi zaščiten. Središče Velenja predstavljajo Dom kulture Velenje, občinska stavba, Ljudska univerza Velenje, Restavracija Delavski klub, Hotel Paka, Zdravstveni dom Velenje, Kristlov blok ter uprava Premogovnika Velenje.

Za izobraževanje v mestu je poskrbljeno z vrtci, osnovnimi šolami in s Šolskim centrom Velenje. Na Ljudski univerzi Velenje pa izobražujejo odrasle.

Mesto je v svojem razvoju doseglo že skoraj skrajne možnosti prostorskega širjenja. Edina možnost je notranje preoblikovanje in izpopolnjevanje obstoječega mestnega tkiva. Tako je iz malega trga nastalo mesto Velenje z modernimi objekti, ki jih imajo sodobna mesta.

Slika 222: Šaleška cesta – sever, Šmartno, Center, Tovarna Gorenje
Vir: Lasten

7 STAVBE, TRGI IN SPOMENIKI

Mesto so zgradili v komaj desetih letih. Titov trg je središče Velenja, ki je danes eno pomembnejših spomenikov moderne. Gre za trg, ki ga soustvarjajo moderno oblikovane stavbe javnega značaja. Tvorijo ga zgradbe kot so Dom kulture Velenje, občinska stavba, Restavracija Delavski klub, Ljudska univerza Velenje, Hotel Paka, nebotičniki in mestna knjižnica. Dopolnjujejo ga šole, trgovine, stanovanja ter zdravstveni dom. Krasijo pa ga spomeniki. Najnovejši izmed njih je spomenik Nestlu Žganku, očetu Velenja. (<http://www.dedi.si/dediscina/326-velenje> – z dne 12. 12. 2011)

7.1 *Dom kulture Velenje*

Dom kulture Velenje je stavba izredne arhitekturne odličnosti. Zgradili so ga leta 1959 in je avtorsko delo arhitekta Otona Gasparija. Stoji na severozahodni strani osrednjega velenjskega trga. Pročelje krasi relief akademskega kiparja Stojana Batiča, ki se je zelo posvetil detajlom. Zanimiva so stranska stopnišča, grafika stranskih fasad ter mozaik Rika Debenjaka. Stavba je obdana z marmorjem in raznobarnim steklom. Velenjski kulturni dom je bil ena najlepših tovrstnih zgradb v Jugoslaviji. (<http://www.dedi.si/dediscina/324-dom-kulture-velenje> – z dne 4. 1. 2012)

Slika 23: Dom kulture Velenje

Vir: Lasten

7.2 Občinska stavba in stolpnica »SREČNO«

Nasproti kulturnega doma stoji občinska stavba, prvotno rudniška uprava. Leta 1958 jo je projektiral Janez Trenz. Stavba nadzoruje glavni trg. Vhodni stekleni sprejemni prostor povezuje upravno stavbo s skupščinsko dvorano. (<http://trajekt.org/arhiv/?tid=1&id=363> – z dne 4. 1. 2012)

Višinski poudarek trga je stolpnica arhitekta Ilije Arnautovića in Milana Miheliča, ki je bila načrtovana leta 1958.

Slika 24: Občinska stavba in stolpica na Titovem trgu

Vir: Lasten

7.3 *Spomenik Josip Broz Tito*

Spomenik Josip Broz Tito stoji na Titovem trgu, osrednjem trgu mesta. Spomenik, delo kiparjev Antuna Augustinčiča in Vladimirja Herljeviča, so svečano odkrili 24. junija 1977. Je kopija kipa iz Kumrovca in je največji Titov spomenik na svetu. S podstavkom vred meri v višino okrog 10 metrov, sam kip pa je visok kar 6 metrov. Bronasta veličastna skulptura predstavlja mrkega obraza razmišljujočega nekdanjega predsednika Jugoslavije, ki je oblečen v vojaško uniformo in ogrnjen z zimskim plaščem. Spomenik je simbol mesta.

(http://www.mladina.si/96317/titovtrg/?utm_source=tednik%2F200301%2Fclanek%2Ftitovtrg%2F&utm_medium=web&utm_campaign=oldLink – z dne 4. 1. 2012)

Slika 25: Spomenik Josip Broz Tito

Vir: Lasten

7.4 Rudniška uprava oziroma Steklena direkcija

Rudniška uprava je delo arhitekta Aljoše Aljančiča. Postavljena je na zelenico v ozadje Titovega trga. Izpolnjuje vse Le Corbusierove zahteve moderne arhitekture (gradnja na stebrih, svobodna fasada, pasovno okno, neodvisnost med skeletom in steno ter ravna streha). Dvonadstopen kubus lebdi na stebrih, prostor pa se pod njim neovirano pretaka. Tal se stavba dotakne le v steklenem paviljonu s stopniščem. Je najznačilnejša zgradba moderne v Velenju. (Poles, 1999, 453)

Slika 26: Rudniška uprava

Vir: Lasten

7.5 Hotel Paka

Stoji na zahodni strani Titovega trga. Je delo arhitekta Stanka Rohrmana. Hotel so odprli 8. julija 1961. V tistem času je bil hotel zelo lep in moderen. Namenjen je bil delavskemu razredu in je veljal kot središče družabnega dogajanja. Obiskali so ga mnogi znani državniki in predstavniki takratnega družbeno-političnega življenja v Jugoslaviji.

Ker se hotel ni dovolj prilagajal spremembam, je sčasoma začel izgubljati svoj ugled in je postopoma začel propadati. Leta 1993 je z nakupom hotela propad preprečilo Gorenje. Po končani obnovi leta 1998 so hotel ponovno odprli.

(<http://www.hotelpaka.com/content.asp?MenuID=1457> – z dne 5. 1. 2012)

Slika 27: Hotel Paka

Vir: Lasten

7.6 Galerija s knjižnico

Galerija s knjižnico je bila zgrajena leta 1971. Modernistično zgradbo je arhitekt Adi Miklavc postavil ob bok pomembnih arhitektur Doma kulture Velenje, Ljudske univerze Velenje, Restavracije Delavski klub in poslovne zgradbe Premogovnika Velenje. Leta 2005 se je knjižnica preselila v nove prostore, galerija pa je s tem pridobila več razstavnega prostora. Z razširitvijo prostorov je galerija pridobila možnost za izvajanje večjih razstav in projektov. Postalo je pravo središče sodobne likovne umetnosti in večjih študijsko zasnovanih razstav v Velenju.

(http://www.galerijavelenje.si/index.php?option=com_content&view=article&id=45&Itemid=94 – z dne 5. 1. 2012)

Slika 28: Galerija

Vir: Lasten

7.7 *Spomenik Onemele puške*

Postavili so ga leta 1971. Spomenik Onemele puške je delo kiparjev Stojana Batiča in Vladimirja Mušiča. Posvečen je 645 padlim borcem in žrtvam fašizma v občini Velenje. Spomenik predstavlja simbol miru z navzdol obrnjenimi puškami, tekoča voda, ki se je iz fontane zlivala v miren bazen, pa pot k miru. Monumentalna kompozicija treh pušk, ki v spodnjem delu prehajajo v kompozicijo moških in ženskih figur, stoji na valjastem podstavku, obdanim z bronastim lovorovim vencem. Na vencu spomenika se nahajajo simboli narodnoosvobodilne borbe in socializma. Leta 2003 so spremenili arhitekturni del. (<http://www.velenje-tourism.si/135> – z dne 5. 1. 2012)

Slika 29: Onemele puške

Vir: Lasten

7.8 Spomenik Rudarja

Spomenik Rudarja se nahaja v parku na robu Titovega trga ob Ljudski univerzi Velenje. To je bil prvi javni spomenik, postavljen v Velenju po koncu II. svetovne vojne. Leta 1953 je bronast kip rudarja s kamnitim podstavkom izdelal kipar Alojzij Kogovšek. Rudar je opremljen s kompresorjem in z rudarsko svetilko. Narejen je v slogu socialističnega realizma. (http://sl.wikipedia.org/wiki/Spomenik_rudarja,_Velenje – z dne 5. 1. 2012)

Slika 30: Spomenik Rudarja

Vir: Lasten

8 MOŽNE SMERI RAZVOJA V PRIHODNJE

Urbanistično načrtovanje v mestu Velenje se v preteklosti v veliki meri ni realiziralo. Vendar želi Mestna občina Velenje v prihodnosti povečati vlogo turizma, zato so na občini pripravili številne projekte - sanacija Velenjskega gradu, obnova gradu Šalek, obnova Galerije Velenje, izgradnja multi-centra za adrenalinske športe na območju letnega bazena, prostorska in programska revitalizacija kotalkališča, razširitev pokritega bazena, ureditev in dograditev smučarsko-skakalnega centra in smučišča Šalek v Velenju.

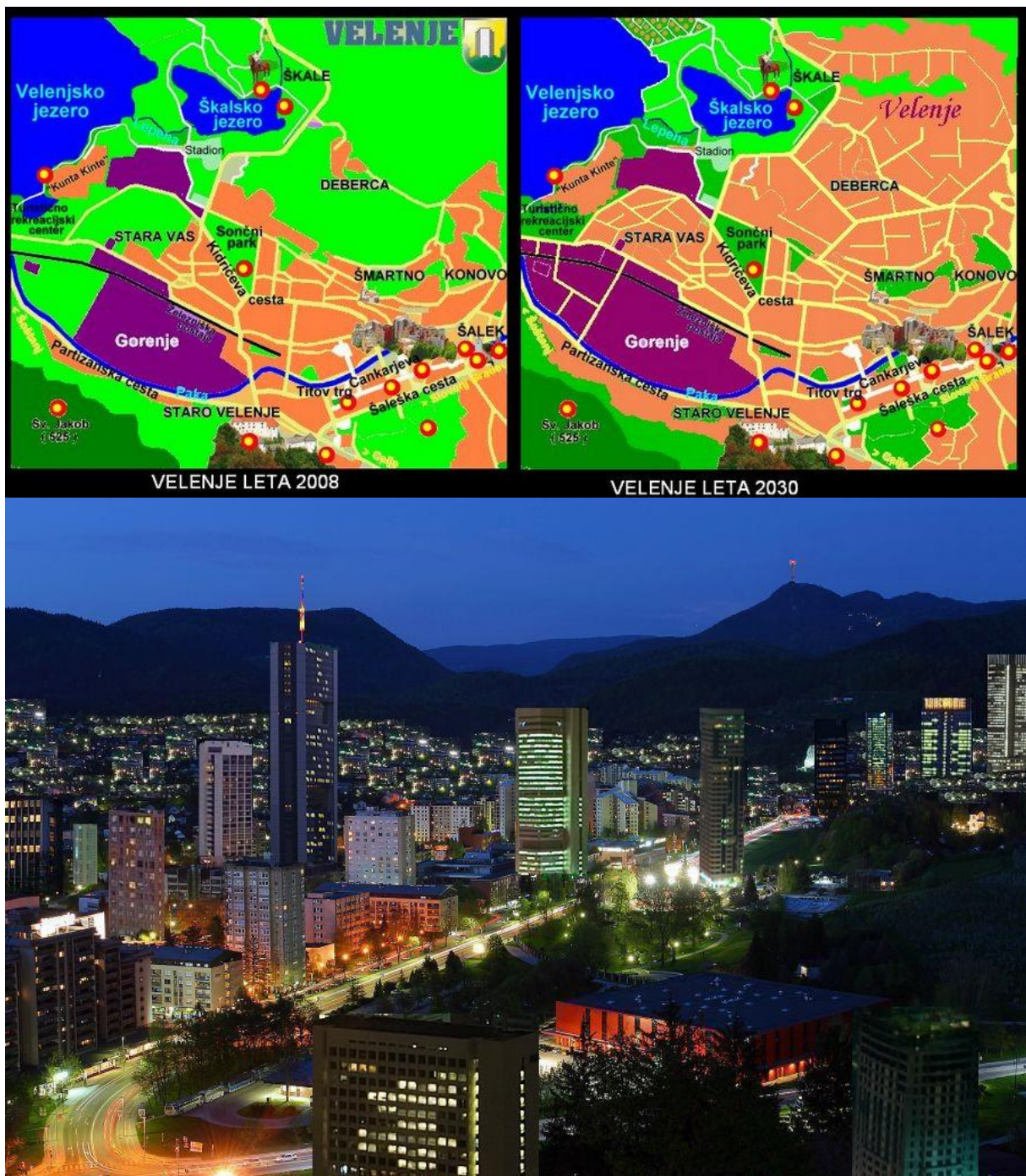
Zgradili pa so se trgovski centri, ki so razpršeni po mestu in jih je po mojem mnenju preveč. Primanjkuje parkirišč, zato bi bila potrebna gradnja garažne hiše. Potrebna je umestitev hitre ceste ali tretje razvojne osi v prostor. Prometne povezave so slabe, zato jih je potrebno izboljšati. Ponovno je potrebno vzpostaviti železniško povezavo s Koroško.

Razvoj Velenja v naslednjih letih urbanistično več ni mogoč, saj je prišlo mesto do skrajne meje razvoja. Razvija oziroma obnavlja se lahko samo v notranjosti mesta.

V Velenju sta še vedno glavna in največja industrijska obrata Gorenje in Premogovnik Velenje, ki zaposlujeta največ Velenjčanov in ljudi iz okoliških krajev. V Velenju ima Gorenje sedež proizvodnje, vendar vse kaže na to, da se bo ta proizvodnja preselila v tujino. Tako bi ostalo brez dela veliko Velenjčanov. Tudi v Premogovniku Velenje prihodnost ni rožnata. Zaradi omejene količine še neizkopanega premoga, ki ga zato vsakodnevno izkopljejo bistveno manj kot v začetkih industrijskega razvoja mesta, je v premogovniku zaposlenih vedno manj ljudi in bojim se, da se bo to nadaljevalo tudi v prihodnje. Vendar se po drugi strani še bolj razvija energetska panoga s Termoelektrarno Šoštanj (TEŠ). Trenutno se gradi Blok 6. Ampak ta nadaljnji razvoj ne bo nadomestil vseh izgubljenih delovnih mest v Gorenju in Premogovniku Velenje. S tem bo zelo aktivna ekonomija začela usihati. Zaradi brezposelnosti in pomanjkanja perspektive se lahko zgodi, da se bodo ljudje začeli odseljevati v druga mesta. Vendar pa menim, da so se ljudje pripravljani v službo voziti tudi več 10 km in s tem preprečiti masovno odseljevanje. Obenem pa se v meni poraja dvom glede masovnega odseljevanja. Velenje je lepo, prijazno in zeleno

mesto, tu je lepo živeti in kljub temu da je mesto zgrajeno iz betona, ni tako nasičeno. Mesto nudi vse kar nudijo večja mesta. Šolstvo, zdravstvo, kulturo, šport itd.

Večjega razvoja ne bo, nekaj nakupovalnih centrov bo svoja vrata zaprlo. Ljudje se bodo obrnili bolj k naravi in družinskim vrednotam. Tako bo družbi zadoščalo tisto, kar je bilo do sedaj zgrajeno oziroma obnovljeno.

Slika 31: Domišljjsko Velenje v prihodnosti

Vir: <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=661124&page=3> – z dne 16. 7. 2012

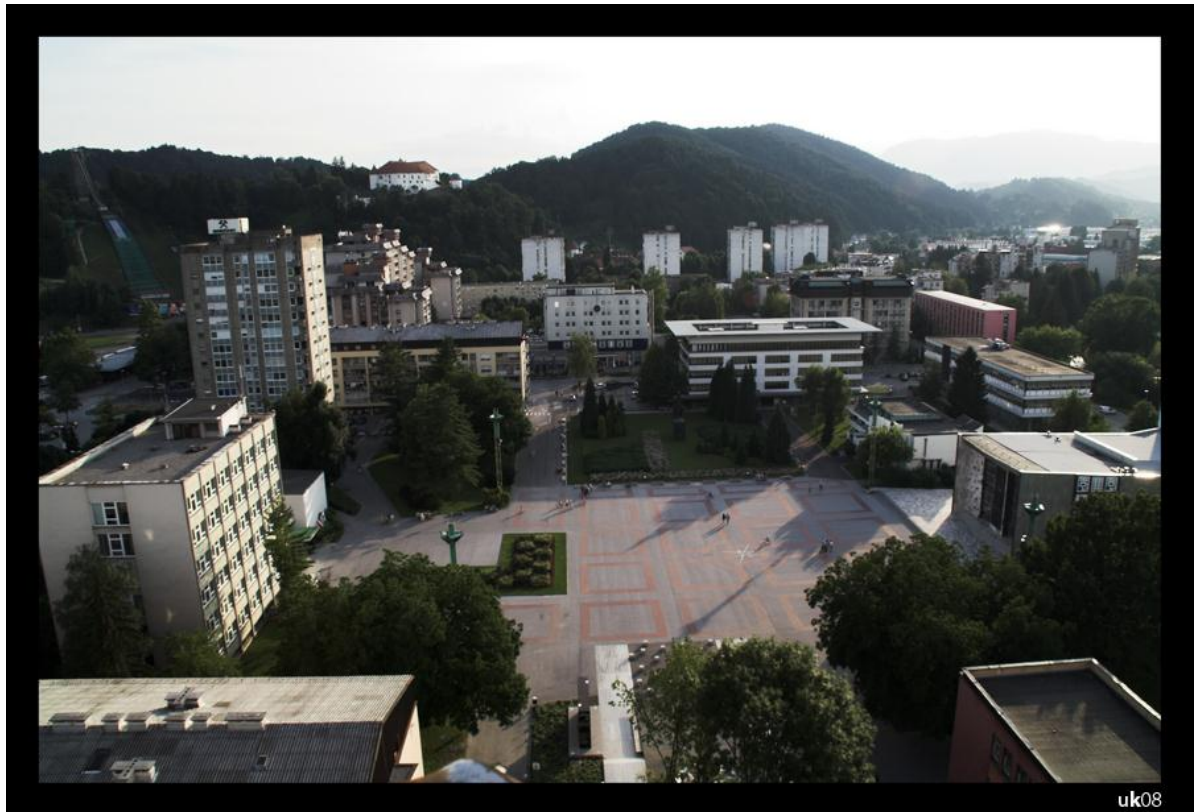
9 ZAKLJUČEK

Nekdaj majhno rudarsko središče se je z razvojem premogovnika preobrazilo v pomembno regionalno središče in je danes peto največje mesto v Sloveniji. Pobudo za izgradnjo novega mesta je dal nekdanji direktor rudnika Nestl Žgank, ki je bil nezadovoljen z življenjskimi razmerami rudarjev. Želel je zgraditi novo, tehnološko napredno in zeleno mesto. Imel je idejo o prostranem mestu s trgom, ki ga obdajajo pomembne javne in kulturne stavbe.

Načrt za novo mesto je izrisal avstrijski arhitekt Paul Filipsky, nadgradil in dodelal pa ga je ljubljanski urbanist Janez Trenz, ki sprva ni bil zadovoljen s predlagano urbanistično podobo, a jo je sčasoma vendarle sprejel za svojo. Pri gradnji novega mesta je sodelovalo veliko slovenskih urbanistov, projektantov in arhitektov.

Leta 1956 so sprejeli urbanistični načrt, ki je zahteval odkup zemljišč na levem bregu Pake in izdatno regulacijo reke, saj bi voda ob večjih nalivih sicer ogrožala mesto. Regulacija Pake, ki se je pričela septembra 1956, je bila največja udarniška akcija v Velenju. Tudi sicer je bilo mesto zgrajeno s prostovoljnim delom. Mesto so v grobem zgradili v pičlih desetih letih. Središče novega mesta so odprli 20. septembra 1959 ob štirideseti obletnici ustanovitve Zveze komunistov Jugoslavije.

Središče Velenja, ki je danes eden pomembnejših spomenikov moderne, tvorijo mnoge zgradbe, med njimi Dom kulture Velenje, Restavracija Delavski klub, Ljudska univerza Velenje, Hotel Paka, občinska stavba in nova upravna stavba Premogovnika Velenje. Dopolnjujejo ga trgovine, šole, zdravstveni dom, stanovanja itd. Titov trg je osrednja mestna ploščad, ki jo obkrožajo našete kulturne in upravne stavbe, krasijo pa ga spomeniki.

Slika 32: Središče Velenja, Titov trg

Vir: <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=661124> – z dne 16. 7. 2012

Namenskost trga se je skozi čas spremenila, enako kot njegova okolica. Arhitekti so v devetdesetih letih 20. stoletja do Titovega trga speljali promenado, ki je oživila mestno središče. To so pospešeno prenavljali in prostor trga preobrazili v prijetno središče družbenega življenja. Tam se danes odvijajo različni dogodki kot so Pikin festival, sejmi, maturantska četvorka, sprejem športnikov, veselice, modne revije, koncerti, predstave itd.

10 LITERATURA

10.1 Literatura

1. Kljajič, D., Vrbič, V.: *Spomini »Rdečega kralja«*, Karantanija, Ljubljana, 1999.
2. Martinšek, D.: *Načrtovanje prostorskega razvoja Velenja od nastanka modernega mesta do danes*, Diplomsko delo - FDV, Ljubljana, 2006.
3. Mihelak, V.: *Premogovnik Velenje MEJNIKI*, Velenje : Premogovnik, Velenje, 2010.
4. Poles, R.: *Velenje : razvoj mesta : seminarska naloga*, Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana, 1996.
5. Ravnikar, T.: *Kratek pregled preteklosti Velenja in Šaleške doline*, Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana, 2007.
6. Ravnikar, T.: *Po zvezdnih poteh : Savinjska in Šaleška dolina v visokem srednjem veku*, Velenje : Muzej, Velenje, 2007.
7. Ravnikar, T.: *Prispevki k zgodovini Šaleške doline : zbornik*, Kulturni center Ivan Napotnik, Titovo Velenje, 1989.
8. Seher, A.: *Zgodovina premogovnika Velenje, 1.knjiga*, Velenje : Premogovnik, Velenje, 1995.
9. Sore, A.: *Velenjska kotlina včeraj in danes*, Šoštanj: Občinski ljudski odbor, Celje, 1963.
10. Stopar, I.: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji*, Viharnik, Ljubljana, 1993.
11. Šalej, M., Poles, R.: *Velenje: Razprave o zgodovini mesta in okolice*, Mestna občina Velenje, Velenje, 1999.
12. Vodopivec, A.: *Modernistično mesto*, Mestna občina Velenje, Velenje, 2000.

10.2 Viri

1. Erico: *Velenje: Zbornik raziskovalnega tabora 1999/2000*, Velenje, 2001.
2. Jeriha, A.: *Urbanistična problematika Velenja*, Kronika, Letnik 13, zvezek 2, stran 44, 1965.
3. Korpnik, N.: *Arhitekturna pripoved Velenja*, Oris, številka 53, leto 2008, str. 167–179, 2008.
4. Kovačič, H.: *Velenje z očmi Nandeta Korpnika*, Ambient, stran 122, 2002.
5. Mestna občina Velenje: *Arhitekturna delavnica Velenje 2000*, Velenje, Ljubljana, 2000.
6. Brez avtorja: *Preteklost Šaleške doline*, Rudar, številka 13, stran 13, 30. julij 1962.

10.3 Internetni viri

1. http://iza.zrc-sazu.si/si/Splet_publ/Saleska_dolina.html – z dne 4. 10. 2011
2. http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Velenje – z dne 5. 10. 2011
3. <http://www.dedi.si/dediscina/326-velenje>, dne 12. 12. 2011
4. <http://www.dedi.si/dediscina/324-dom-kulture-velenje> – z dne 4. 1. 2012
5. <http://trajekt.org/arhiv/?tid=1&id=363> – z dne 4. 1. 2012
6. http://www.mladina.si/96317/titovtrg/?utm_source=tednik%2F200301%2Fclanek%2Ftitovtrg%2F&utm_medium=web&utm_campaign=oldLink – z dne 4. 1. 2012
7. <http://www.hotelpaka.com/content.asp?MenuID=1457> – z dne 5. 1. 2012
8. http://www.galerijavelenje.si/index.php?option=com_content&view=article&id=45&Itemid=94 – z dne 5. 1. 2012
9. <http://www.velenje-tourism.si/135> – z dne 5. 1. 2012
10. http://sl.wikipedia.org/wiki/Spomenik_rudarja,_Velenje – z dne 5. 1. 2012
11. http://www.stat.si/krajevnaimena/pregledi_naselja_najvecja_prebivalci.asp?tlist=off&txtIme=VELENJE&selNacin=celo&selTip=naselja&ID=4911 – z dne 22. 2. 2012